

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**ŽÁKOVSKÁ SAMOSPRÁVA OBCHODNÍ AKADEMIE,
VYŠŠÍ ODBORNÉ ŠKOLY CESTOVNÍHO RUCHU
A JAZYKOVÉ, KARLOVY VARY**

**THE SELF MANAGEMENT OF PUPILS OF THE
BUSINESS ACADEMY AND THE COLLEGE OF TOURISM
AND LANGUAGE SCHOOL IN KARLOVY VARY**

Bc. Kateřina Müllerová

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph. D

**Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a
střední školy**

Pedagogika – výchova ke zdraví

Kombinované studium

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením prof. PaedDr. Stanislava Bendla, Ph. D. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze 14. 4. 2016

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Mé poděkování patří prof. PaedDr. Stanislavu Bendlovi, Ph. D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnoval.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je participace žáků na životě školy se zvláštním důrazem na činnost žákovské samosprávy. Cílem teoretické části je vymezit pojem žákovské participace a všech jejích dostupných forem. Nastínit vývoj žákovských samospráv a podat aktuální pohled na problematiku participace žáků v České republice. Porovnat zahraniční zkušenosti s činnostmi žákovských samospráv v České republice, kdy zejména v průběhu posledních let došlo ke změnám v uvažování o žákovské participaci. Teoretická část je podkladem pro empirickou část práce. Hlavním cílem této části práce je pomocí výzkumného šetření identifikovat klíčové faktory ovlivňující činnost žákovské samosprávy na vybrané střední škole. Výzkum dále přináší, jaké možnosti a omezení pocítují žáci, ale i vedoucí pracovníci a pedagogové, ve vztahu k úspěšné činnosti žákovské samosprávy. Výzkum je realizován smíšeným kvalitativním a kvantitativním modelem (schéma QUAN – QVAL). Vybraný vzorek tvoří žáci, členové školní žákovské samosprávy, pedagogové a vedoucí pracovníci vybrané střední školy.

Klíčová slova:

Žák, participace, rodina, škola, žákovská samospráva, sdružení dětí a mládeže, výchova, vzdělávání, společnost, historie, demokracie, úmluva, svoboda projevu, názor, kompetence, informace.

Abstract

The thesis deals with student participation in the life of the school and more specifically with the work of student self-administration. The goal of the theoretical part is to define the concept of student participation and all its accessible forms. To outline the life of students self-administrations and present a current picture of the issue of student participation in the Czech Republic. To compare international experience with the work of student self-administration, as mainly in the course of the last couple of years there have been changes in thinking about student participation. The theoretical context serves as a basis for the empirical part of the paper. The main goal of the investigation is to analyze and describe the work of student self-administration at a chosen high school. The research also describes what possibilities and limits students as well as the management and teachers feel there are in relation to successful operation of student self-administration. The research was realized using a mixed qualitative/quantitative model (QUAN – QVAL scheme). The sample comprises of students, members of the student self-administration, teachers and management of a chosen high school.

Key words:

Student, participation, family, school, student autonomy, association of children and youth, education, society, history, democracy, convention, freedom of speech, opinion, authority, information.

Obsah

1 ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2 PARTICIPACE.....	9
2.1 Vymezení termínu participace žáků	9
2.2 Vývoj participace dětí a mládeže.....	11
2.3 Problematika žákovské participace v současné době	14
2.4 Výzkum žákovské participace	16
2.5 Participace žáků jako nástroj přípravy pro schopnost aktivního občanského chování.....	20
2. 5. 1 Rizika participace žáků.....	21
2. 5. 2 Výhody participace žáků	22
2. 5. 3 Nevýhody participace žáků.....	23
2. 5. 4 Důležitá kritéria, která musí být dodržena pro aktivní participaci žáků.....	24
2. 6 Modely a formy participace žáků	24
2. 6. 1 Žákovské samosprávy.....	28
3 CHARAKTERISTIKA SUBJEKTU VYBRANÉHO PRO VÝZKUM	35
3. 1 Základní informace	36
3. 1. 1 Obchodní akademie	36

3. 1. 2 Vyšší odborná škola cestovního ruchu	37
3. 1. 3 Jazyková škola	38
3.2 Zkušenosti školy s žákovskou participací.....	38
VÝZKUMNÁ ČÁST	39
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	39
4. 1 Cíl výzkumu.....	40
4.2 Metodologie výzkumu	41
4. 2. 1. Metodika sběru dat.....	41
4.3 Charakteristika a popis výzkumného vzorku.....	43
5 VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	44
5. 1 Analýza a interpretace dat z rozhovorů	46
5. 1. 1 Podpora a motivace.....	47
5. 1. 2 Proces organizace	50
5. 1. 3 Posilující faktory.....	52
5. 1. 4. Omezující faktory	55
5. 1. 5 Vize do budoucnosti	59
5.2 Analýza a interpretace dat z pozorování.....	63
5. 2. 1 Forma a obsah jednání	63

5. 1. 2 Přístup jednotlivých zúčastněných.....	68
5. 3 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření	70
5. 3. 1 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření žáků.....	71
5. 3. 2 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření pedagogů.....	79
5. 3. 3 Shrnutí dotazníkového šetření žáků a pedagogů.....	80
5. 4 Shrnutí výsledků a diskuze	81
6 ZÁVĚR.....	89
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
SEZNAM PŘÍLOH.....	99

1 ÚVOD

Po roce 1989 se v porevoluční době jedním z aktuálních témat českého školství stala problematika žákovské participace, která je důležitou součástí tvorby školního klimatu. Bohužel i přes víceméně permanentní školskou reformu, která by měla vést k demokratizaci a liberalizaci ve školství se Česká republika stále není schopna vyrovnat úrovni vyspělých zemí západní Evropy v otázkách žákovské participace. Výchova k demokratickému občanství by měla být jedním z důležitých cílů českého školství a nastupující generace *tak vést* k sounáležitosti, otevřenosti, schopnosti kompromisu a diskuse. Jednou z možností jsou právě žákovské samosprávy, které umožňují vést mladou generaci k demokratickému občanství formou praktických zkušeností, kdy si mohou osvojit demokratické principy prožitkem.

Diplomová práce je zaměřena na žákovskou participaci uplatňovanou ve škole. V rámci této práce jsem si stanovila tři hlavní cíle. Cílem teoretické části je objasnit aktuální problematiku žákovské participace a porovnat zkušenosti s činností žákovských samospráv v zahraničí a v České republice. Cílem praktické části bylo analyzovat činnost žákovského zastupitelského tělesa na vybrané střední škole a identifikovat klíčové faktory, které tuto činnost ovlivňují. Zjistit, jaké možnosti a omezení pociťují všichni účastníci vzdělávání na již zmíněné střední škole ve vztahu k úspěšné činnosti žákovské samosprávy. Třetím cílem této diplomové práce bylo zjistit zájem žáků a pedagogů participovat na životě školy.

Analýzu činnosti žákovské samosprávy Obchodní akademie, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové, Karlovy Vary jsem si zvolila z několika důvodů. Již v bakalářské práci jsem zpracovávala téma žákovské participace ve volnočasových zařízeních a to z pohledu účastníků zájmového vzdělávání a volnočasových pedagogů. Velmi mě zajímalo, na jaké je úrovni žákovská participace ve školním vzdělávání. Po dokončení studia mám zájem vzdělávat žáky na střední škole, a proto jsem si vybrala právě střední školu k provedení pedagogického výzkumu žákovské participace.

Ráda bych žákovskou participaci rozvíjela v rámci svého působení na střední škole a aktivně se tak podílela na přípravě mladé generace pro jejich aktivní účast při řešení problémů společnosti v budoucnosti.

Vymezení termínu participace, jak politické, tak žákovské je úvodem do teoretické části. Je důležité si uvědomit, že v dnešní době se tento termín netýká pouze politické sféry. Proto v další kapitole uvádím vývoj participace dětí a mládeže.

Od konce 80. let, kdy byl v New Yorku schválen dokument OSN Úmluva o právech dítěte, nabírá chápání pojmu „participace dětí a mládeže“ zcela nový rozměr. Přiznáním veškerých přirozených lidských práv se dítě stává plnohodnotnou bytostí. Následující kapitola pojednává o aktuálních problémech žákovské participace a jejich příčinách. Jednou z hlavních otázek je stávající demokracie ve školách a rozvoj škol pomocí demokratických principů. Nejnovější empirické výzkumy žákovské participace v České republice dokreslují aktuální situaci této problematiky a napomáhají pochopit její hloubku. V kapitole *Formy žákovské participace* popisují aktuální podoby a používané metody této žákovské spoluúčasti. Uvědomění si nejen výhod a možností, ale i rizik a nevýhod participace mladé generace nám napomáhá k formulaci základních kritérií pro aktivní participaci dětí a mládeže, která tak může lépe podporovat výchovu k demokratickému občanství. V následujících kapitolách předkládám historické a zahraniční zkušenosti s participací mladé generace ve formě žákovských samospráv. Jak jsem se již zmínila, v otázkách žákovské participace Česká republika nedosahuje úrovně vyspělých západních států Evropy, a proto je nejen velmi zajímavé, ale i užitečné srovnání činností žákovských zastupitelských těles v naší republice a v zahraničí.

V poslední kapitole teoretické části uvádím informace o situaci v Obchodní akademii, vyšší odborné škole cestovního ruchu a jazykové, Karlovy Vary. Tato střední odborná škola byla jednou z šesti mnou oslovených středních škol, kdy jsem ředitele dotázaných pedagogických ústavů žádala o spolupráci.

Bohužel k otázkám žákovské participace byl ochoten se vyjádřit pouze pan ředitel Obchodní akademie, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové, Karlovy Vary. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla danou problematiku zkoumat více do hloubky na této vybrané střední škole.

Výzkumná část je věnována metodologii výzkumu, sběru, analýze a interpretaci získaných dat. Ve výzkumném šetření jsem zvolila model smíšeného kvalitativního a kvantitativního výzkumu schéma QUAL – QVAN. Hlavním cílem výzkumu diplomové práce byla identifikace klíčových posilujících a omezujících faktorů v činnosti žákovské samosprávy. V rámci tohoto pedagogického výzkumu jsem formulovala výzkumný problém, který zní: *„Jaké možnosti a omezení pociťují žáci, pedagogové a vedení školy ve vztahu k úspěšné činnosti žákovské samosprávy na Obchodní akademii, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové v Karlových Varech?“* Doplnujícím kvantitativním šetřením zjišťuji zájem žáků a pedagogů participovat na životě školy. Porovnávám, jak na žákovskou participaci pohlíží všechny zúčastněné strany. Na základě těchto zjištění je pak možné formulovat návrhy pro případné změny v činnosti zastupitelského tělesa konkrétní školy a do jisté míry i doporučení obecného charakteru.

Zjištěné závěry pedagogického výzkumu mohou být určeny vedení školy. Mohou tak poskytnout impuls k zamyšlení se nad stávajícím stavem otázky žákovské participace vybrané střední školy a zároveň mohou být jistým odrazovým můstkem pro efektivnější činnost žákovské samosprávy.

TEORETICKÁ ČÁST

2 PARTICIPACE

2.1 Vymezení termínu participace žáků

V dnešní době existují nejrůznější definice participace. Pro Anglický termín *participation* je v českém jazyce používán termín „participace“, který v kontextu zaměření této práce znamená spoluúčast, spolupráci, spolurozhodování, otevřenou komunikaci, spoluzodpovědnost, tvořivost a jiné.

„Participací rozumíme zapojení se do institucí a rozhodování a je nedílnou součástí výchovy k demokratickému občanství.“¹

I když současné definice participace vycházejí z politické participace, tedy z „odpovědné účasti zainteresovaných na pravomoci rozhodovat o své přítomnosti a budoucnosti“², není součástí pouze politických principů, ale je jistým znakem soužití v dnešní společnosti. S termínem participace se setkáváme ve třech oblastech, a to v politice, v ekonomice a v sociálních vztazích. V politice to znamená podílet se na procesu rozhodování v jejich základních otázkách. Přínosem ekonomické participace je využití lidského potenciálu a zefektivnění práce. V sociálních vztazích pak tato spoluúčast v rozhodování směřuje do různých organizací, spolků, sdružení a jiných sociálních skupin. Participační procesy jsou nedílnou součástí demokracie.

Velmi aktuálním tématem dnešní doby je právě zapojení mladých lidí do demokratických procesů. Znamená to respektovat, přijímat a zamýšlet se nad názory a postoji mladých lidí. Společně hledat nové možnosti řešení problémů. Otevřeně mezi sebou komunikovat. Takovéto sociální partnerství je jistým příkladem při společném řešení problémů pomocí kompromisu.³

¹ Hofbauer, 2003, s. 7

² Srov. Stange, Tiemann, 1999, s. 215 citace podle Kaplánek, Kočerová, 2011

³ Mansfeldová, Kroupa, 2006, s. 107

V posledních dvaceti letech je participace velmi často spojována se školním prostředím. Úvahy o participaci žáků se týkají vytváření podmínek k jejich aktivní účasti v rozhodovacích procesech na životě školy, výuce, přístupu pedagogů k žákům a další. Za jeden z prvků demokratického řízení škol je dnes považována aktivní participace žáků, která je určitou formou výchovy k občanství.

V českém pedagogickém slovníku je participace žáků definována jako pojem:

„vyjadřující aktivní účast žáků v procesu výuky. V některých zemích se žáci zúčastňují rozhodování o cílech a obsahu vzdělávání a pravidlech života školy. Různými výzkumy je prokázáno, že existují významné rozdíly v participaci žáků v závislosti na stupni školy, klimatu třídy, vyučovacích stylech a jiné ...“⁴

Z uvedené definice vyplývá, že autoři českého pedagogického slovníku primárně spojují participaci s podílem žáků na rozhodování o cílech a obsahu vzdělávání a o pravidlech života ve škole. Ve srovnání se zahraničními autory ji definují v užším smyslu. Zahraniční autoři vymezují participaci mnohem širěji a specifitěji. Jejich vymezení se týká nejen spoluúčasti žáků na školním vzdělávání, v procesech výuky a v procesech rozhodování, ale i sdílení rozhodnutí týkající se vlastního života a společnosti a společného nalézání řešení problémů.

Příkladem širší definice žákovské participace je definice autorů Stangeho a Tiemanna (1999):

„Participace neznamená pustit děti k moci anebo předat dětem velení. Participace znamená sdílet rozhodnutí, která se týkají vlastního života a života společnosti a společně nalézat řešení problémů. Přitom nejsou děti kreativnější, demokratičtější nebo otevřenější než dospělí. Jsou jenom jinde, a z toho důvodu vnášejí do rozhodovacích procesů nové aspekty a perspektivy.“⁵

⁴ Průcha, Walterová, Mareš, 2003

⁵ Srov. Stange, Tiemann, 1999, cit. podle Kaplánek, Kočerová, 2011, s. 219

Terminologie v oblasti participace žáků se stále vyvíjí a není jednotný názor na obsah tohoto pojmu participace žáků. Pro některé zahraniční autory mají pojmy participace, spoluúčast, zapojení, konzultování, spolupráce stejný význam, a někteří je rozlišují. Příkladem shodného významu uvedených pojmů je dokument Rady Evropy vydaný v roce 1992, kde autoři přiřazují participaci tři pojmy: konzultování (*consultation*), spolurozhodování (*co - decision*) a spoluzodpovědnost (*co - responsibility*). Naopak autoři Lardner (2001) a Treseder (1997) se domnívají, že konzultování je pasivní oproti participaci. Participace je aktivnějším procesem, než konzultování v rozhodovacích procesech a zapojení se do rozhodovacích procesů.

V České republice se zabýval terminologickou nejasností některých pojmů například Šturma (2002). Tento autor upozorňuje na to, že tvůrci chart a politici se nezabývají rozlišováním pojmů participace, spolurozhodování a dalšími souvisejícími pojmy. Podle Šturmy existuje mezi nimi velký rozdíl ve kvalitativním odstupňování práv jednotlivce i dané komunity.⁶

Při úvahách o participaci žáků je dle Novotné (2004) důležité si uvědomit, že ne každá participace je vyjádřením práva účasti, to znamená, že participace nepodmiňuje toto právo účastnit se. Participace může být také cílem výchovy i prostředkem k dosažení určitých vzdělávacích cílů.⁷

2.2 Vývoj participace dětí a mládeže

Zmínky o participaci můžeme zaznamenat již v antice, kdy například Platón a další antičtí idealisté byli přesvědčeni, že bytí je tím, čím je, díky participaci na vlastní určující ideji. Také biblická tradice předpokládá, že lidé participují na Boží důstojnosti, „je přece obrazem Božím“,⁸ jak čteme v Genezis, první knize Bible.

⁶ Šturma, 2002, s. 11

⁷ Novotná, 2004, s. 98

⁸ Srov. SCHWAN, 1981, s. 41-78 cit. podle E pedagogium 1/2011 [Internet] , revize [1. 3. 2016].
<http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf>

Dále se myšlenkami participace zabýval také Jan Ámos Komenský. Ve školním řádě školy vševědné předpokládal, že někteří starší žáci budou napomáhat panu učiteli při výchově a vzdělávání mladších spolužáků. Vlivem demokratizace došlo v 18. století k dalšímu vývoji participace. Myšlenku participace žáků můžeme sledovat v dějinách moderní české pedagogiky u reformních pedagogů 1. republiky, jako byl například Václav Příhoda (1889 – 1979) propagátor žákovských samospráv.⁹

Participace dětí a mládeže nabyla velkého významu v průběhu 20. století. Vycházela z představ švédské pedagožky Ellen Keyové, která o tomto století mluvila jako o „*století dítěte*“. Participace se mohla rozvíjet díky Všeobecné deklaraci lidských práv, která byla vyhlášena 10. prosince 1948. Z důvodů tragických událostí druhé světové války vznikla 5. května 1949 Rada Evropy. Hlavní náplní této nové organizace bylo pomáhat demokraticky stabilizovat Evropu a bojovat za lidská práva.

Jako připomenutí důležitosti bránit práva dětí a mládeže byla v roce 1950 založena tradice 1. června Mezinárodního dne dětí. OSN vydala 20. listopadu 1959 Deklaraci dětských práv, kde poukázala na důležitost všestranného rozvoje dítěte, jeho práv před i po narození. V 60. až 70. letech se vzbouřila mladá generace západní Evropy, protože nebyla spokojena s tehdejší postavením mladých lidí. Začali vyvíjet snahu podílet se na politickém a sociálním životě společnosti a přebírat spoluzodpovědnost. Vývoj participace se velmi zrychloval od druhé poloviny 20. století. Otázky této problematiky řeší s rostoucí frekvencí a obsahem mnohé mezinárodní instituce, jako je například Rada Evropy, UNICEF, OSN, UNESCO. Od počátku 80. let je zaznamenán intenzivnější zájem o toto téma, který se projevil v nárůstu možností participace mladé generace v oblasti sociální, zdravotní, volnočasových aktivit a v oblasti školního vzdělávání.

⁹ BŮŽEK, 1999, s. 11 cit. podle E pedagogium 1/2011 [Internet] , revize [1. 3. 2016].
<http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf>

Úmluva o právech dítěte (OSN, 20. listopadu 1989) je výrazným mezníkem pojetí participace dětí a mládeže. Kromě chápání dítěte jako plnohodnotného jedince, kterému náleží přirozená lidská práva, je zde ochrana dítěte spojována s jeho spoluúčastí na životě společnosti. Právo mladých lidí formulovat své názory či postoje k dění ve společnosti je tak chápáno jako východisko pro ochranu. V Úmluvě o právech dítěte se píše, že dítě má právo:

„vyjadřovat svou zkušenost; říci své ke všem otázkám, které ho zajímají; hrát aktivní roli ve společnosti.“¹⁰

Konkrétní vyjádření účasti dítěte jsou v člancích 12 až 16, kde jsou formulována ve dvou skupinách: právo vyjadřovat se a právo být slyšen a být respektován.¹¹

Dalším zásadním krokem je přijetí Evropské charty účasti mladé generace na životě obcí a regionů druhou Evropskou konferencí o místních a regionálních politikách vůči mládeži (Llangollen, Wels, září 1999).

Významným dokumentem se stala Bílá kniha Evropské komise o mládeži, která je obecně vnímaná za mezník pro evropskou spolupráci v oblasti mládeže. Dokument prosazuje rozšíření a prohloubení diskuzí o mladé generaci na evropské i národní úrovni. Bílá kniha stanovila čtyři hlavní témata, a to participace, informovanost, dobrovolná služba mladých a větší porozumění a poznání mladé generace. Iniciovala změny v oblasti politiky mládeže, které se projevily i v návrhu Ústavní smlouvy pro Evropskou unii (schválen v říjnu 2004 v Římě).¹² Jedná se o rozvoj právního základu vztahující se k mladé generaci.

¹⁰ Český překlad Úmluva o právech dítěte [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>>

¹¹ Český překlad Úmluva o právech dítěte [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>>

¹² Smlouva o Ústavě pro Evropu, 2004 [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:CS:HTML>>

Nově jsou také realizovány programy, kde dochází k výměně názorů a zkušeností, hledání a ověřování možností a mechanismů participace dětí a mládeže. Jedním z takových programů Evropské unie je Mládež v akci pro období 2007 – 2013.¹³

Mladá generace se stala prioritou dnešní společnosti. Je velmi početnou a zranitelnou skupinou lidstva. Je třeba ji podporovat a chránit. Na druhou stranu je jistou perspektivou pro budoucí pozitivní vývoj společnosti. Z tohoto důvodu je zapotřebí dát jí prostor pro vyjádření jejích názorů a postojů k životu kolem sebe. Reálné možnosti participace byly však naplňovány pozvolna. Větší pozornost byla věnována teoretizování, diskuzím a zpracovávání mnoha dokumentů. Teprve v posledních dvaceti letech se zvyšuje zájem o uvedení teorie do praxe.

2.3 Problematika žákovské participace v současné době

Jak je zřejmé z předešlých kapitol, participace žáků na životě školy není žádnou novinkou. Snaha zapojit žáky do rozhodování o věcech, které se jich týkají, vychází ze dvou důležitých požadavků, které jsou v dnešní době na školu kladeny. Především jde o to, aby škola byla demokratickou organizací, kde jsou uplatňovány principy demokracie. Druhým neméně důležitým požadavkem je, aby škola vychovávala zodpovědné občany, kteří si jsou vědomi svých práv a povinností.¹⁴

Jednou z podstatných podmínek realizace participace žáků na životě školy je otevřená komunikace mezi učiteli a žáky, která vede k efektivní spolupráci. Prostor pro vyjádření názorů a podpora spoluúčasti na rozhodovacích procesech jsou velmi významnými aspekty efektivní participace žáků na životě školy. Je víceméně nemožné vést žáky k těmto demokratickým principům v nedemokratickém prostředí. Což znamená nejen podporovat participaci, ale také svobodu projevu žáků i učitelů. Tento koncept demokratické školy je dnes velmi často spojován s americkým filozofem, psychologem, pedagogem a hlavně reformátorem vzdělávání Johnem Deweyem, který napsal knihu *Demokracie a výchova*.

¹³ Informace o programu [Internet], revize [1. 3. 2016].

<<http://www.mladezvakci.cz/informace/o/programu/o-programu-mladey-v-akci>>

¹⁴ Kaplánek, 2006 – 2010, s. 4

V tomto díle autor představuje školu, jako ideální prostředí, kde lze poznat, jak může demokracie správně fungovat. Podle Deweye by škola měla nabízet demokratický model soužití a vytvářet podmínky pro jeho uplatňování tak, aby žáci dokázali žít demokratickým způsobem.¹⁵

V zemích západní Evropy byly od druhé poloviny 20. století provedeny výzkumy týkající se demokratizace škol. Tyto studie se zaměřovaly na široké spektrum požadavků, které jsou na školu kladeny v oblasti demokracie. To znamená i na požadavky ohledně žákovské participace. Rozšířením Evropské unie se v 90. letech 20. století zvyšuje zájem připravit mladou generaci k aktivnímu začlenění do budoucí demokratické společnosti. Hlavním tématem diskuzí se tak stala výchova k občanství. Prioritou této problematiky je posílení sociální soudržnosti a aktivní účast mladých lidí ve škole a společnosti.¹⁶

V dnešní době jsou v souvislosti s tématem demokracie ve školách stále více zdůrazňovány tři významné požadavky:¹⁷

- Škola má být institucí demokratickou, v níž jsou uplatňovány demokratické principy.
- Ze škol mají vycházet zodpovědní občané, kteří si uvědomují svá práva a povinnosti.
- Škola má učit své žáky demokratickým principům, na nichž je založena.

Z důvodů těchto požadavků, které jsou kladeny na současnou školu, je nutné vzbudit zájem žáků o dění kolem sebe. Podporovat a rozvíjet jejich schopnost aktivně se spolupodílet na rozhodování o věcech, které se jich týkají. Stěžejním prostředkem k dosažení tohoto cíle je žákovská participace ve škole.

¹⁵ DEWEY, J. – *Demokracie a výchova*. Praha: Jan Laichter, 1932. s. 503, podle VIDLÁKOVÁ, J. – *Hlas žáků jako součást jejich participace na životě školy*. Brno, 2011, Disertační práce. [Internet], revize [3. 3. 2016]. <http://is.muni.cz/th/40185/ff_d/>

¹⁶ Bílá kniha, 2002

¹⁷ Kaplánek, 2006 – 2010, s. 4

Již na základních školách by se měli žáci setkat s principy demokracie a participativním přístupem. Jako první organizace, se kterou se mladí lidé ve svých životech setkávají, mají velkou možnost ovlivnit jejich myšlení. Podpora jejich zájmu a motivace směrem k aktivní účasti v mechanismech rozhodování, je velmi dobrým základem pro jejich budoucnost, který by jim měly základní školy předat.¹⁸

2.4 Výzkum žákovské participace

V České republice v porovnání se zahraničím existuje jen málo studií, které by hlouběji a komplexněji mapovaly stav a podoby žákovské participace na základních a středních školách. Kvantitativní informace o participaci žáků přináší ve svých zprávách Česká školní inspekce. V posledních dvaceti letech došlo k nárůstu počtu žákovských samospráv. Lze zaznamenat různé názory na jejich organizační podobu a vlastní fungování.

Na počátku této dekády se o situaci žákovské participace v České republice zmiňují některé mezinárodní srovnávací studie, které byly realizovány například Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků (IEA) nebo organizací OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu. Vzhledem k tomu, že jsou tyto studie zaměřeny na širší témata, informace o žákovské participaci jsou spíše stručné. Příkladem takové studie je výzkum IEA „Výchova a občanství“ z roku 1999, který ukázal značné mezery v zapojování žáků do rozhodování o životě školy. Z výsledků šetření vyplývá, že čeští žáci ve srovnání s žáky cizích zemí mají relativně menší zájem o život ve své škole a o aktivní zapojení do rozhodovacích procesů o věcech, které se jich týkají.

¹⁸ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. [Internet], revize [5. 3. 2016]. <https://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_mladeze_na_obdobi_2007_2013.pdf>

Dále pak v převážné většině vnímají nedostatek možností ve škole pro otevřenou diskuzi. Současně je v této studii uvedeno, že školy fungující na demokratických principech kladou důraz na školní prostředí, které umožňuje otevřeně diskutovat. Převážná část našich dotázaných respondentů tuto atmosféru takto nevnímá.¹⁹

V roce 2009 proběhl mezinárodní výzkum ICCS (International Civic and Citizenship Education Study), z jehož výsledků lze vyčíst aktuálnější informace o stavu žákovské participace v českých školách. Šetření bylo zaměřeno na znalosti a postoje žáků 8. tříd základní školy a na výuku občanské výchovy. Česká republika se účastnila se 4 600 žáky ze 144 škol a více než 1 600 učiteli. Výsledky ukazují podprůměrnou angažovanost našich žáků ve školní a mimoškolní činnosti ve srovnání s ostatními zeměmi. Větší vliv mají na školní zájmové aktivity a na úpravu školních pravidel. O poznání menší vliv čeští žáci mají ohledně rozvrhu hodin a obsahu výuky. Dále výsledky výzkumného šetření ukazují zájem žáků o větší zapojení do rozhodování o chodu školy. Z 80% věří, že jejich spoluúčast na rozhodování může napomoci k lepšímu rozvoji školy. Na druhou stranu 34% žáků si nemyslí, že by učitelé měli zájem jim naslouchat.²⁰

Další studie, která byla realizována v oblasti participace žáků, je výzkumné šetření Ústavu pro informace a vzdělávání (ÚIV) na reprezentativním vzorku 2488 škol. Výzkum byl mimo jiné zaměřen na zjišťování vlivu žáků na chod školy. Z výsledků vyplynulo, že v 20 % škol žáci mají zájem se podílet na chodu školy a více jak polovina škol hodnotila zájem žáků jako občasný.

¹⁹ Křížová a kol., 2001, s. 95

²⁰ SOUKUP, P. (ed.) *Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-211-0609-3. [Internet], revize [6. 3. 2016]. <<http://www.uiv.cz/soubor/4352>>

Téměř polovina škol sama žáky motivuje vlastními náměty pro jejich činnost a zbylá část výzkumného vzorku škol aktivity a iniciativy žáků vítá, ale nepodněcuje je. Necelá desetina škol má pasivní postoj k aktivitám žáků, pouze je informuje, za kým mohou přicházet se svými návrhy.²¹

Šetření dále ukazuje, že tento postoj škol souvisí se zájmem žáků podílet se na chodu školy:²²

- ***Nejpočetnější skupina*** – školy, kde je zájem žáků podílet se na chodu školy občasný – vyrovnaný poměr v počtu škol aktivně motivující žáky na chodu školy a škol nechávající aktivitu na žácích.
- ***Menší skupina*** – školy, kde je zájem žáků podílet se na chodu školy pouze výjimečně – převaha počtu škol nechávající aktivitu na žácích.
- ***Nejmenší skupina*** – školy, kde je zájem žáků podílet se na chodu školy pravidelný – převaha počtu škol aktivně motivující žáky na chodu školy.

Za pozornost stojí výzkumné šetření provedené členy Katedry společenských věd Pedagogické fakulty v Olomouci. Zde byl zjišťován stav činnosti žákovských samospráv a názory účastníků vzdělávání na tuto činnost v 47 školách Olomouckého kraje (666 žáků, 37 učitelů a 37 členů vedení škol). Podle výsledků této studie žákovská samospráva nebyla ustanovena v 10 školách a třídní samospráva v 9 školách.

²¹ SOUKUP, P. (ed.) *Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-211-0609-3. [Internet], revize [6. 3. 2016].
<<http://www.uiv.cz/soubor/4352>>

²² SOUKUP, P. (ed.) *Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-211-0609-3. [Internet], revize [6. 3. 2016].
<<http://www.uiv.cz/soubor/4352>>

Paradoxním zjištěním tohoto šetření je, že žáci v převážné většině pozitivně hodnotili činnost zastupitelských těles na školách, ale nelíbil se jim způsob jejího ustavování, kdy zástupci jednotlivých tříd byli voleni za zásluhy nebo za trest. Z výpovědí učitelů bylo zjištěno, že tento způsob zvolili z důvodu malého zájmu žáků o funkci člena žákovské samosprávy. Na základě výsledků šetření autoři došli k závěru, že v českých školách je demokracie podporována. Bohužel se však jedná spíše o formální demokracii, kdy se systém demokraticky tváří, ale ve skutečnosti jde o autokratické řízení.²³

„Účinná participace jako jedno z kritérií demokratického procesu je tak výrazně deformována. Narušena jsou i kritéria demokratického procesu – volební rovnost a zahrnutí všech žáků. Obecně je deformován i pohled žáků na demokratické volby. Důsledky spojené s tímto paradoxem jsou v kontextu výchovy k demokratickému občanství značně alarmující.“²⁴

Z hodnocení všech uvedených výzkumů lze vyčíst kvantitativní nárůst žákovský samospráv od roku 1999. Žáci také více věří ve smysl účastnit se rozhodovacích procesů o věcech, které se jich ve škole týkají. Na druhou stranu pokud se jedná o reálný zájem žáků podílet se na chodu školy, vykazuje Česká republika podprůměrnost ve srovnání s dalšími zeměmi Evropy.

S tím souvisí také to, že participace v našich školách není učiteli systematicky podporována. Z výzkumů však nelze zjistit konkrétní informace o reálné podobě participace žáků a jejím uplatňování v činnosti škol. Není v nich specifikováno, v jakých oblastech se vliv žáků reálně uplatňuje a o jaké oblasti aktivit žáků jde. Otázkou zůstává, nakolik mohou žáci ovlivnit chod školy prostřednictvím žákovské samosprávy a jaký mají názor na tento vliv žáci i učitelé.

Závěrem lze tedy shrnout, že sice české školství od roku 1989 prochází víceméně formálně procesem demokratizace.

²³ Staněk, 2009, s. 96

²⁴ Staněk, 2009, s. 96

Stav žákovské participace v našich školách je však zcela neuspokojivý. Někteří autoři vidí hlavní příčinu tohoto stavu ve skutečnosti, že žákovská participace v České republice zůstává v rovině proklamativní než v rovině reálného naplňování.²⁵ Z Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže vyplývá, že participace dětí a mládeže na veřejných záležitostech i ve škole je v české společnosti stále opomíjena. K tomuto závěru může přispívat i skutečnost, že zájem odborníků o tuto problematiku je slabý. Jelikož je provedeno velmi málo výzkumných studií, které by podrobně analyzovaly stav participace žáků v České republice, můžeme o skutečné participaci žáků v českých školách pouze spekulovat.²⁶

2.5 Participace žáků jako nástroj přípravy pro schopnost aktivního občanského chování

V současném století se dožíváme zásadních společenských změn. Je tedy velmi podstatné, aby mladá generace dovedla adekvátně reagovat na aktuální společenské změny. Participace je jednou z možností, jak tomu napomáhat. Rozporuplné postoje mladých lidí k životu jsou ovlivněny rychlými společenskými změnami. Nedůvěra k institucím a pocity narůstající vzdálenosti mezi vlastními zájmy a společenskými zájmy jsou zvláště zřejmé v zemích východní Evropy. Schází jim potřebná zkušenost s demokratickými principy a poznání, že jejich názory a postoje mohou změnit dění kolem nich.

Pokud se nám podaří vytvořit podmínky pro participaci dětí a mládeže v rozhodovacích procesech v našich školách a školských zařízeních, zvýšíme tak naději, že se popsaná situace zlepší. Je užitečné, aby v zařízeních, kde je mladá generace vzdělávána a vychovávána, existovalo trvalé cílevědomé působení zvyšující úroveň její participace. Mladí lidé tak mohou získat potřebné zkušenosti k spoluvytváření světa kolem sebe.

²⁵ Novotná, 2004, s. 95 - 102

²⁶ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. [Internet], revize [5. 3. 2016]. <https://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_mladeze_na_obdobi_2007_2013.pdf>

Zásadní však je zohlednit různorodou schopnost spoluúčasti na základě vývojových etap dětí. Je zapotřebí vést mladé lidi tak, aby se principy spolurozhodování staly nedílnou součástí jejich životů. Zapojit je do procesu rozhodování, motivovat je k myšlení a utváření si vlastního názoru. Mají možnost si tak vyzkoušet mnoho kompetencí (organizace, komunikace, spolupráce, a jiné ...) na konkrétních projektech. Při nezdaru by neměli být potrestáni, ale motivováni k další práci. Měly by být jasně vymezené hranice jejich spolupráce pod vedením kompetentního koordinátora. Nejčastěji k výchově k participaci dochází ve škole a školských zařízeních. To je v pořádku. Ale pokud k tomu dochází až a pouze ve škole a školských zařízeních, může působení v tomto směru nepříznivě ovlivnit. Bylo by velmi užitečné, aby základní principy spolurozhodování mladí lidé poznali již ve svých rodinách.

Ze škol známe dva typy participace: „*zdola*“ a „*shora*“. U participace „*zdola*“ je dán prostor žákům, ohledně jejich názorů na dění ve škole a pak je vytvářeno takové prostředí, které by napomohlo k jejich spoluúčasti na rozhodování o věcech, které se jich týkají. U participace „*shora*“ jsou nejprve vytvořeny žákovské samosprávy, jež se podílejí na procesu rozhodování v rámci školy. Oba uvedené příklady směru participace mají svá opodstatnění a shodný cíl. Často dochází k prolínání obou dvou způsobů, avšak je klíčové vyvarovat se chyb.²⁷

Pro samotnou realizaci participace žáků, jejímž cílem je zvýšení pravděpodobnosti, že mladí lidé přijmou aktivní účast v životě demokratické společnosti, je potřebné uvědomění si rizik, výhod i nevýhod spoluúčasti žáků v rozhodujících procesech na životě školy. Neméně podstatná je rovněž znalost důležitých kritérií pro její realizaci. A to jednak v obecné poloze, ale též pro jejich aplikaci v konkrétním vzdělávacím zařízení.

2. 5. 1 Rizika participace žáků

Pro zajištění efektivního rozvoje participace žáků ve vzdělávacích a výchovných zařízeních, je důležité si uvědomit tato možná rizika participačních procesů, kterým je třeba předcházet:

²⁷ Kaplánek, 2006 – 2010, s. 6

1. Manipulace ze strany učitelů a vedení školy. Žáci jsou pasivními příjemci rozhodnutí. Často nerozumí příčinám, které k rozhodnutí vedou.
2. Formální příklad procesu spolurozhodování. Žáci se sice aktivně podílejí na přípravě a realizaci programu, vše však zůstává v plné režii dospělých účastníků vzdělávání.
3. Absence role koordinátorů participace žáků nebo jeho určitá nekompetentnost a malé zkušenosti.
4. Nezáměr pedagogických pracovníků o žákovskou participaci.
5. Nezáměr žáků zapojit se do procesu spolurozhodování ve škole. Jejich soustředění se pouze na své zájmy.
6. Slabá podpora zřizovatele školy nebo školy samotné.
7. Nedostačující finanční prostředky pro realizaci participačních projektů.

2. 5. 2 Výhody participace žáků

Přínosem aktivní spoluúčasti žáků na životě školy je nejen příprava mladé generace pro budoucí život v demokratické společnosti, ale také demokratické řízení školského zařízení vycházející z potřeb všech účastníků vzdělávání. Aktivní žákovská participace přináší tyto výhody:

1. Možnost ovlivnění vybraných procesů rozhodování ve školách.
2. Žáci se sdružují do skupin a mohou tak vytvořit účelnější tlak v participačních procesech.
3. Zvyšuje se efektivita rozhodování. Výsledné rozhodnutí je daleko lépe akceptováno a podporováno, pokud se na něm žáci podílejí.

4. Posílení důvěry mezi učiteli a žáky a v danou instituci. Upevnění pocitu, že názor žáků je respektován a že má tedy smysl být aktivní.
5. Získání mnoha zkušeností a potřebných dovedností (komunikace, rozhodnost, respekt, organizační schopnosti, efektivnost, racionálnost a empatie).

2. 5. 3 Nevýhody participace žáků

V případě samotné realizace aktivní participace žáků na životě školy je zapotřebí počítat i s možnými negacemi objevujícími se v praxi, na které je nutno adekvátně reagovat:

1. Názor žáků je často emotivní a vyjadřuje jejich aktuální potřeby, což není dobré při procesech spoluúčasti na rozhodování o životě školy.
2. Spoluúčast na rozhodovacích procesech žáků může být ovlivněna nátlakovými skupinami spolužáků, které změní názor aktivních žáků ve svůj prospěch.
3. Časová náročnost díky mnoha diskuzím a konzultacím.
4. Participace žáků není možná ve všech oblastech chodu školy.
5. Určitou nevýhodou je i otázka zodpovědnosti žáků při procesech spolurozhodování na chodu školy.

2. 5. 4 Důležitá kritéria, která musí být dodržena pro aktivní participaci žáků

Účinná spolupráce všech účastníků vzdělávání je možná, pokud jsou pro aktivní participaci žáků dodržena tato základní kritéria:

1. Žáci jsou v procesech participace metodicky vedeni a koordinováni kompetentní dospělou osobou.
2. Proces spolurozhodování je realizován s ohledem na možnosti žáků vzhledem jejich věku a jejich schopnostem i specifickým potřebám.
3. Musí být jasná časová posloupnost mezi přípravou a realizací.
4. Žáci si uvědomují, že je někdy vhodnější účast přímá a jindy prostřednictvím svých zástupců.
5. Proces participace je zasazen do kontextu spolupráce se školou, obcí a regionem.
6. Výchova k procesu spolurozhodování by měla probíhat již od dětství a v každodenním životě.

2. 6 Modely a formy participace žáků

V literatuře i školní praxi se setkáváme s rozmanitým množstvím modelů a forem žákovské participace. Pokud jde o literaturu, tak především zahraniční, kde je zájem o toto téma již delší dobu. Důvodem je skutečnost, že v zemích východní Evropy z ideologických důvodů nebylo možné se explicitně a systematicky problematice participace věnovat až do roku 1989.

Nejznámější model žákovské participace je osmistupňový „žebříček *participace*“ Rogera Harta (1997), který se nechal inspirovat modelem Arnsteinové, kde autorka koncem 60. let 20. století popsala osm stupňů účasti amerických občanů v procesech veřejného plánování. Roger Hart se zaměřil na oblast participace dětí a mládeže ve školách a mimoškolním prostředí.

Jednotlivé stupně autor seřadil podle náročnosti a míry zapojení žáků do rozhodování. Aktivní účast podle Harta začíná však až od čtvrté úrovně. V předchozích příčkách se jedná spíše o pasivní účast.²⁸

Osmistupňový žebříček participace Rogera Harta v úpravě Michala Kaplánka:²⁹

Participace falešná

1. **Manipulace** – pasivní přijímání informací od dospělých účastníků vzdělávání. Žáci jsou pouze částečně informováni a často nerozumí důvodům rozhodnutí. Jedná se spíše o uplatnění zájmu učitelů a vedení školy.
2. **Dekorace** – aktivní účast žáků na aktivitách školy, kterým zcela nerozumí a nijak do nich nezasahují.
3. **Tokenismus** – aktivní účast žáků na projektech školy, které jsou však v režii dospělých.

Participace skutečná

4. **Účast informovaná** – jedná se o participaci vymezenou pedagogickými pracovníky, kdy žáci rozumějí aktivitám a znají důvod své účasti. Jejich názor je respektován, ale sami o věcech nerozhodují.
5. **Konzultace** – zde se jedná o aktivity, které navrhují a řídí dospělí a s žáky konzultují jejich realizaci. Jsou zde zohledněny názory a zájmy všech zúčastněných.
6. **Účast na rozhodování řízená dospělými** – názory žáků jsou nejen vyslyšeny, ale také mají možnost podílet se na rozhodování.

²⁸ Kaplánek, Kočerová, 2011, s. 27

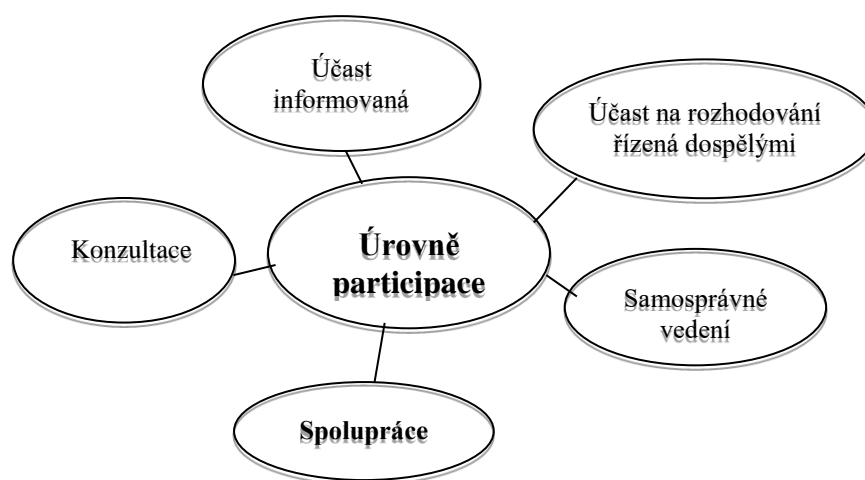
²⁹ Kaplánek, Kočerová, 2011, s. 27

Samospráva

7. ***Vedení samosprávné*** – zde je iniciativa samotných žáků, dospělý tuto jimi řízenou participaci podporují. Příkladem jsou struktury napodobující podobu dospělých organizací (parlamenty, rady a jiné).
8. ***Dospělí jsou pozváni k účasti na rozhodování*** – účelně fungující participace vytvořená žáky, kdy je dospělým nabídnuta spoluúčast na rozhodování.

Někteří autoři poukazují na jisté limity Hartova žebříčku, které vidí v jeho hierarchickém sestavení. Kritizují nižší hodnotu připisovanou spodním příčkám, kdy argumentují zejména tím, že pokud má žák možnost volby účastnit se, lze již mluvit o participaci. Jednou z přijatelnějších alternativ Hartova modelu bývá označován model Philipa Tresedera (1997).³⁰

Schéma č. 1: Tresederův model úrovně participace žáků

Autor zvolil kruhové uspořádání jednotlivých úrovní participace, ve kterém použil podobné označení jednotlivých úrovní participace jako Hart. Důvodem tohoto uspořádání je možné rozlišení jednotlivých způsobů participace s ohledem na aktuální potřeby a zájmy žáků i možnosti škol.

³⁰ Kaplánek, 2006 – 2010, s. 11

Počítá však pouze s úrovněmi 4 až 8 a vynechává tak pasivní způsoby participace označené Rogerem Hartem. Philip Treseder upozornil na důležitost rozvoje žákovské participace, a to především podmínkami vytvořenými učiteli a vedení školy.³¹

V dnešní době lze ve školách nalézt různé formy žákovské participace. Ta může být naplňována participačním přístupem učitelů a vedení školy směrem k žákům nebo formou zastupitelských těles jako jsou žákovské samosprávy.

Pět základních forem participace žáků uplatňovaných ve školách evropských zemí popsal autor Karlheinz Dürr:³²

1. ***Forma formální participace*** – zastupitelská tělesa žáků - třídní a školní žákovské samosprávy – převážně jsou voleni dva či jeden zástupce dané skupiny (třídy, školy).
2. ***Forma otevřené participace*** – spontánní neformální seskupení pro řešení aktuálních záležitostí v každodenní školní praxi, kdy dochází ke sběru informací a následuje vyjádření o způsobu řešení.
3. ***Forma participace za účelem vyřešení konkrétního problému*** – medializace problému ve škole nebo na veřejnosti prostřednictvím zvolených zástupců.
4. ***Forma participace za účelem realizace konkrétního projektu ve škole*** – zaměřuje se na určitý projekt žáků ve škole.
5. ***Forma participace simulované*** – pomocí prožitku (hry) si žáci mohou vyzkoušet principy demokracie (například diskuze na dané téma).

Z těchto uvedených pěti forem participace žáků jsou v současné době u nás nejvíce uplatňovány formy formální participace prostřednictvím žákovských samospráv.

³¹ Kaplánek, 2006 – 2010, *Participace dětí a mládeže*, s. 11

³² VIDLÁKOVÁ J., Podoby žákovské participace, Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007. [Internet], revize [7. 3. 2016]. <<https://www.rvp.cz/clanek/229/1675>>

Na ně se také nejvíce odborníci zaměřují ve svých výzkumech, protože činnost již existujících žákovských zastupitelských těles jsou nejsnáze uchopitelné.

2. 6. 1 Žákovské samosprávy

Současným trendem je podporovat aktivní spoluúčast žáků na životě školy, uplatňovat model demokracie pomocí prožitku a připravovat žáky na občanskou úlohu v dnešní společnosti. Žáci se učí vyjadřovat své názory, organizovat a řídit jednání, vzájemnému respektu a ohledu. Nejedná se tedy pouze o organizování dětí, ale také výchovnou a vzdělávací metodu.³³

Žákovské samosprávy patří do formy formální participace, neboť členové skupiny nerozhodují přímo, ale prostřednictvím svých volených zástupců.³⁴ Právo žáků vyjadřovat se k záležitostem, které se jich týkají, potvrzuje §21 školského zákona. Podle tohoto paragrafu mají žáci právo zakládat v rámci školy zastupitelské orgány, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na vedení školy, které má povinnost se jejich stanovisky zabývat.³⁵ Jejich činnost může zasahovat do různých oblastí života školy. V některých případech jsou samosprávy žáků poradním orgánem a vyjadřují se k problémům či otázkám, kdy vedení školy názor žáků bere v potaz. Na jiných školách realizují ankety, zábavné aktivity a pomáhají tak zlepšovat klima školy. Pracují na zlepšení vztahů a komunikace mezi žáky, učiteli, vedením školy a rodiči. Jinde pak vytvářejí projekty, které přispívají k rozvoji školy.

V českých školách se objevují různá organizační seskupení zástupců tříd v samosprávě žáků. Někde mají pouze zástupce z tříd druhého stupně, na jiných školách jsou členy samosprávy žáci již od 2. nebo 3. třídy. V některých základních školách nalezneme oddělené samosprávy pro první a druhý stupeň, což je vhodné hlavně u větších škol.

³³ Bůžek, 1999, s. 10

³⁴ Kaplánek, Kočerová, 2011, s. 10

³⁵ Zákon č. 561, §21

V případě opravdu velkých škol, kde mají více tříd v ročníku, lze vytvořit ročníkové samosprávy.³⁶ U středních škol se setkáváme s nejčastějším seskupením, a to s jednou žákovskou samosprávou, kam jsou voleni dva zástupci z každé třídy.

V organizační struktuře zastupitelského tělesa se obvykle objevují funkce jako předseda, který vede jednání, místopředseda, zapisovatel, pokladník, jednatel, ...³⁷

V rámci zastupitelského tělesa se žáci pravidelně setkávají, dle potřeby jednou za měsíc, za 14 dní nebo za týden. Důležitá je spolupráce i s ostatními žáky školy.

Ve třídách jsou organizovány třídní samosprávy, jejichž členy mohou být všichni žáci třídy nebo určitý zvolený počet. Členové školního zastupitelského tělesa tak přinášejí informace a podněty na základě usnesení třídních rad.³⁸ Důležitou roli hraje také třídní učitel, který činnost třídní samosprávy podporuje a dává jí prostor k jednání v rámci třídnických hodin.³⁹ Klíčovou pozicí je koordinátor žákovské samosprávy, kterou obvykle zastává vyučující občanské výchovy. Metodicky žáky vede a učí je postupně dovednostem, jako jsou jasná formulace názorů, efektivní diskuze, rozdělení funkcí a propagace činnosti. Nevykonává práci za žáky, ale vhodnými otázkami je přivádí k vlastnímu řešení problematických situací. Pomáhá dětem utvořit dobrý realizační tým a také informuje ostatní účastníky vzdělávání o aktivitách samosprávy.⁴⁰

Autor Tomáš Hazlbauer v knize „*Žákovský parlament I.: jak začít s parlamentem, aby brzy neskončil*“ shrnuje argumenty, proč mít ve škole žákovskou samosprávu:⁴¹

- Vede žáky k uvědomění si svých povinností a práv a umění používat tato práva.
- Posiluje partnerskou komunikaci a důvěru mezi žáky, učiteli a vedením školy.
- Rozvíjí občanské kompetence (učení prožitkem).

³⁶ Froněk, Bucvanová, Karafiát, 2013, s. 7

³⁷ Froněk, Bucvanová, Karafiát, 2013, s. 7

³⁸ Froněk, Bucvanová, Karafiát, 2013, s. 8

³⁹ Hazlbauer et al., 2012b, s. 19

⁴⁰ Hazlbauer et al., 2012a, s. 10

⁴¹ Hazlbauer et al., 2012a, s. 10

- Vede žáky k odpovědnosti za svou práci a jednání.
- Slouží jako komunikační prostředek mezi žáky, učiteli a vedením školy.
- Napomáhá třídním učitelům při práci se třídou.
- Je přínosem k průřezovému tématu Výchova demokratického občana.
- Podporuje rozvoj školy a zvyšuje pozitivní hodnocení školy širokou veřejností.
- Podílí se na větší informovanosti všech účastníků vzdělávání školy.
- Na základních školách sbližuje žáky prvního a druhého stupně.

Pro činnost žákovské samosprávy je podstatné, aby měla podporu nejen vedení školy, ale i celého pedagogického sboru. Metodika pro koordinátory žákovské samosprávy radí proškolit všechny učitele o přínosech činnosti žákovské samosprávy a pravidelně je informovat o její činnosti.

Historický vývoj žákovské samosprávy

První zmínky o žákovských samosprávných prvcích pocházejí již z doby antiky. Starořecké nápisy vypovídají o tom, že existovala tzv. žákovská sdružení, která vyjadřovala svá hodnocení vůči učitelům. Na prvních středověkých univerzitách, zvláště v Itálii, využívali studenti prvků samosprávnosti, ke kterým patří i právo volby lektora. V českých školách podle Kodícillova řádu z roku 1586 byli jmenováni tzv. školní úředníci z řad žáků, kteří se starali o dodržování kázně. Například Korycaeus tajně sledoval, jestli žáci mluví latinsky nebo česky a zda nemluví neslušně, či rouhavě. Nomenklator zapisoval jména žáků do katalogu. Atriensis kontroloval čistotu lože a šatů, dostatek vody k mytí a spolu s Kalefaktorem obstarávali dříví, ukládali svíčky s jalovcem po vykuřování a myli žákům vlasy.⁴²

⁴² Obst, Prášilová, 2001, s. 67

Jak jsem již zmínila v kapitole „Vývoj participace dětí a mládeže“, ideu žákovské participace také již rozvíjel J. A. Komenský. Žákovské samosprávy zařadil do školního řádu školy vševedné v Blatném potoce pod názvem „Zákony školy dobře spořádané“, z roku 1657. Komenskému šlo o myšlenku dobře organizované žákovské obce, která měla podporovat kázeň a pomáhat vytvářet návyky v podřizování se. Ustanovil funkce tzv. dekurionů (desátníků) a jejich zástupců z řad starších žáků, kteří pomáhali učitelům s vyučováním a s dodržováním kázně. Tito desátníci tvořili radu neboli senát školní obce.⁴³

Žákovská samospráva se dostala do popředí zájmu především v období tzv. reformní pedagogiky, to znamená v 30. letech 20. století.⁴⁴ Obsahem její činnosti byla realizace mimotřídní výchovy, což byly aktivity organizované školou v době mimo povinné školní docházky. Tyto aktivity nebyly sice předepsané osnovami, ale těsně s výukou souvisely. V dnešní době požíváme termín volný čas. Tato činnost žákovské samosprávy měla být účinným prostředkem výchovy všech žáků školy.⁴⁵

Aktivity pořádané žákovskou samosprávou zahrnovaly různá shromáždění, návštěvy divadel, besídky, sportování vztahující se k tělesnému zotavení, práci na zahradě, výlety, turnaje a práci na společném časopise. Samospráva spolupracovala s ostatními školami nebo jinými organizacemi. Také za školu přijímala dary od jedinců nebo rodičovských spolků. Jejím působení napomáhal školní časopis, který byl vydáván na každé škole. Od roku 1931 do roku 1942 vydávaly všechny školy společný měsíční časopis pro mládež s názvem „Roj“.⁴⁶

V žákovské samosprávě bylo ustanoveno představenstvo, které se skládalo ze starosty – řídil jednání, místostarosty, jednatele, zapisovatele a pokladníka, který reprezentoval školu na veřejnosti. Dalšími členy byli důvěrníci skupiny, předsedové klubů, průkopníci (pomocníci důvěrníků) a řečníci (vybraní z turnaje řečníků). Jednání se konala 1 hodinu týdně za přítomnosti dvou zástupců pedagogického sboru.

⁴³ Bůžek, 1999, s. 11

⁴⁴ Redlichová, 2006b, s. 154

⁴⁵ Dudová, 2012, s. 77

⁴⁶ Kantová, Kosína, Týml, 1934, s. 12

Jeden z nich samosprávu vedl a druhý byl jakýmsi prostředníkem mezi tímto zastupitelským tělesem žáků a pedagogickým sborem.⁴⁷

Jedním z významných propagátorů žákovské samosprávy byl Václav Příhoda (1889 – 1979), význačný představitel naší reformní pedagogiky, autor mnoha vynikajících pedagogických a psychologických děl a přední organizátor pokusných reformních škol v době 1. republiky. V roce 1936 upozornil na nebezpečí totalitní společnosti, kde není možná spolupráce, samospráva nemůže pracovat na principech demokracie a existuje pouze eventualita podřízenosti. Škola je pak vedena autoritativním způsobem směrem od vedení školy a učitele k žákům. V této době se samospráva stala nepohodlnou a nebezpečnou, a proto se změnila na orgán, který udržuje pouze kázeň. Veškerá pravomoc byla jen v rukou učitele a vedení školy.⁴⁸

V období socialismu se žákovské samosprávy udržely s přestávkami, ale obsah jejich činnosti byl ovlivněn prvky sovětské ideologické pedagogiky.⁴⁹ V roce 1958 vydalo ministerstvo školství a kultury pokyn určující jedinou možnou organizaci mládeže na školách, a tou směly být pionýrské skupiny a Československý svaz mládeže (ČSM). ČSM se skládala z třídních organizací, které měly rozhodující orgán členskou schůzi, jež volila třídní výbor. Až v roce 1972 zásluhou Rudolfa Opaty byla obnovena činnost žákovských samospráv, ve kterých jsou stále zastoupeny pionýrské a svazácké orgány s politickým a manipulativním vlivem.⁵⁰

⁴⁷ Kantová, Kosína, Týml, 1934, s. 49

⁴⁸ Bůžek, 1999, s. 12

⁴⁹ Redlichová, 2006b, s. 154

⁵⁰ Bůžek, 1999, s. 12 - 13

V porevoluční době, tj. od roku 1989, bylo za první impulz posílení role žáků ve věcech týkajících se jejich života považováno schválení dokumentu OSN – Úmluva o právech dítěte z roku 1989 v New Yorku. Česká republika se k tomuto dokumentu hlásí od roku 1991. V Úmluvě o právech dítěte jsou uvedena tato práva dítěte:

*„vyjadřovat svou zkušenost; říci své ke všem otázkám, které ho zajímají; hrát aktivní roli ve společnosti.“*⁵¹

V roce 1992 formulovala Evropská správní komise pro mezivládní spolupráci v oblasti politiky mládeže participaci mládeže, jako právo mladých lidí se podílet na životě společnosti a demokraticky ovlivňovat život kolem sebe.⁵²

Zahraniční srovnání žákovských samospráv

Nejdříve jsem se zaměřila na žákovské samosprávy našich nejbližších zahraničních sousedů.

Ve Slovenské republice je žákovská samospráva zakotvena v §26 zákona č. 596/2003 (zákon o štátnej správe a školskej samospráve a o zmeně a doplnění niektorých zákonov) pod pojmem školská rada, jako orgán samosprávy na středních školách. Toto zastupitelské těleso zastupuje žáky ve vztahu k vedení školy. Vyjadřuje se k problematikám v oblasti výchovy a vzdělávání. Předkládá své návrhy a připomínky a volí svého zástupce do rady školy.⁵³

Ve Spolkové republice Německo se setkáváme s různými úrovněmi žákovských zastupitelských těles jako u nás. Žáci si v každé třídě volí svého zástupce (mluvčí), kteří se scházejí v tzv. studentské radě. Ve školách jsou realizovány tzv. školní konference, kde studentská rada jedná společně s rodiči a učiteli. Na regionální úrovni je organizována zemská rada, která je tvořena 24 zástupci z každého typu školy.

⁵¹ Český překlad Úmluva o právech dítěte [Internet], revize [9. 3. 2016].
<<http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>>

⁵² Redlichová, 2006b, s. 146

⁵³ Obdržálek, 2004, s. 407

Svrchovaným orgánem v této oblasti je národní školská rada na úrovni spolkových zemí. Do této rady jsou voleni zástupci ministerstvem školství z regionálních rad.⁵⁴

Dalším příkladem jsou žákovské samosprávy (studentské parlamenty) v Maďarské lidové republice, které spolupracují s Národní radou pro práva studentů. Tato zastupitelská tělesa především sledují naplňování práv žáků (studentů) a předkládá své návrhy. Do studentských rad je delegováno 9 členů, ministerstvem školství jsou voleni 3 členové, 3 členy vybírá studentská organizace ve věku od šesti do čtrnácti let a 3 zástupce od patnácti do osmnácti let.⁵⁵

Žákovská participace v Rakousku je nazývána školským výborem (volně přeloženo) a je realizovaná na školách prostřednictvím tzv. „grémií“, které jsou nejdůležitějším prostředkem partnerství mezi žáky, rodiči a učiteli. Grémium má jak rozhodovací tak poradní pravomoc. Členy této rady tvoří tři zástupci z řad žáků, tři z řad rodičů a tři učitelé. Desátým členem je vedení školy, které ovšem nedisponuje rozhodovacím právem. Pokud jsou však usnesení této rady organizačně nebo protiprávně neproveditelná, musí jej pozastavit a podstoupit nadřízeným školským úřadům. Jednání probíhají nejméně dvakrát do roka. Žákovská participace je v této zemi pojata velmi úzce, nejsou zde realizovaná žákovská zastupitelská tělesa širšího typu.⁵⁶

Posledním příkladem je Velká Británie, kde se často užívá výrazu „pupil voice“, který je překládán do českého jazyka jako „hlas žáků“, protože členové samosprávy hovoří za všechny žáky školy.⁵⁷ V samosprávě jsou běžně zastoupeny všechny třídy školy a tak se jednání účastní i ti nejmladší od 4 let. Jedná se o aktivní žákovskou participaci v oblasti vzdělávání v souvislosti s potřebnými podmínkami z pohledu žáků.⁵⁸

⁵⁴ Dür, 2005, s. 47

⁵⁵ Dür, 2005, s. 47

⁵⁶ Chmelík, 2013, s. 172

⁵⁷ Hazlbauer et. al., 2012c, s. 14

⁵⁸ Froněk, Bucvanová, Karafiát, 2013, s. 7

3 CHARAKTERISTIKA SUBJEKTU VYBRANÉHO PRO VÝZKUM

V roce 1913 město Karlovy Vary povolává z Prahy profesora Otto Laasche, aby stanul v čele německé dvouleté obchodní školy, která má dvě třídy po padesáti žácích. I přes období I. světové války stoupal zájem o studium na této škole, proto v roce 1919 se přidružila německá čtyřletá obchodní akademie k tamější dvouleté obchodní škole. Je to počátek ekonomického školství v Karlových Varech.

Zájem o studium na této škole nadále vzrůstal a kapacita budovy, ve které škola v minulosti sídlila, nestačila. Proto se radní města Karlovy Vary rozhodli pro výstavbu nové budovy, která byla dokončena v roce 1929. Karlovarští řemeslníci a podnikatelé postavili pětipatrovou budovu se čtrnácti učebnami, dvěma přednáškovými sály, dvěma sborovnami, kabinety, výstavní síní a tělocvičnou. Až do roku 1945 se jedná o německou obchodní akademii. Po II. světové válce je budova školy předána do rukou československého aparátu a v roce 1949 dostává název: „Vyšší odborná škola“. V době socialistického zřízení v České republice je několikrát název změněn a dochází k založení dalších částí školy. Po roce 1989 dostává škola současný název.⁵⁹

V Karlovarském kraji je škola jedinečná svým zaměřením ve výuce jazyků, ekonomických předmětů a cestovního ruchu. Škola byla a je schopná reagovat na měnící se trendy ve vzdělávání tak, jak vyžaduje dnešní společnost. Od roku 1996 je možné studovat na této škole obor cestovního ruchu v nástavbovém studiu vyšší odborné školy a od roku 2009 je tento obor zakomponován i do vzdělávacího plánu střední školy. Po dokončení finální profilace se akademie stala komplexně ucelenou vzdělávací institucí Karlovarského kraje, která má velmi dobré jméno a svým významem přesahuje západočeský region.

⁵⁹ OBCHODNÍ AKADEMIE, VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA CESTOVNÍHO RUCHU A JAZYKOVÁ, KARLOVY VARY. [Internet], revize [15. 3. 2016]. < <http://oakv.cz/obchodni-akademie/historie-skoly> >

3. 1 Základní informace

Součástí vybrané střední školy jsou tři na sobě nezávislé školy:

- Obchodní akademie
- Vyšší odborná škola cestovního ruchu
- Jazyková škola

3. 1. 1 Obchodní akademie

Na této části školy je možné studovat obory 63 – 41 – M/02 Obchodní akademie a 65 – 42 – M/02 Cestovní ruch.

Obor Obchodní akademie

Jedná se o čtyřletý obor zakončený maturitní zkouškou. Školní vzdělávací plán tohoto oboru je Ekonomika pro život. Kromě základních vyučovacích předmětů a odborných předmětů se zaměřením na ekonomiku jsou žáci vzděláváni ve dvou cizích jazycích, a to v anglickém a německém jazyce. Absolventi se mohou uplatnit zejména v povolání zaměřených na výkon ekonomických, obchodně podnikatelských a administrativních činností v podnicích právních forem a v ostatních organizacích. Po složení maturitní zkoušky jsou připraveni k dalšímu terciálnímu vzdělávání, zejména ve studiu na vysoké škole nebo na vyšší odborné škole. Jsou rovněž vybaveni dovednostmi pro to, aby rozvíjeli vlastní podnikatelské aktivity. V tomto oboru je každoročně přijímáno 30 žáků. V každém ročníku je tedy otevřena jedna třída s třiceti žáky. Pro velký zájem žáků s dobrými studijními předpoklady byly ve školním roce 2015/2016 otevřeny dvě třídy v prvním ročníku. Ve výsledku to znamená, že v současné době jsou v prvním ročníku dvě třídy oboru Obchodní akademie a v dalších ročnících je pouze po jedné třídě. V současnosti tento obor studuje cca 150 žáků.

Obor Cestovní ruch

Opět se jedná o čtyřletý obor zakončený maturitní zkouškou. Školním vzdělávacím plánem je Cestovní ruch, kde je předepsána nejen výuka klasických předmětů a odborných předmětů se zaměřením na cestovní ruch, ale také výuka třech cizích jazyků. Žáci po absolvování tohoto oboru jsou připraveni pracovat v oblasti cestovního ruchu. Kromě velkého výčtu možných profesí s tímto zaměřením, jsou žáci schopni zastávat manažerské funkce v soukromém podnikání cestovního ruchu. Uplatnění mohou nacházet u nás i v zahraničí. Absolventi mohou dále pokračovat ve studiu na vysokých školách nebo na vyšších odborných školách. V každém ročníku je otevřena jedna třída s třiceti žáky. V současnosti tento obor studuje cca 120 žáků.

Proces vzdělávání a školní aktivity

V pedagogickém sboru této školy působí 25 učitelů pod vedením ředitele školy. V rámci vzdělávání jsou pro žáky připravovány velmi zajímavé projekty, které těsně souvisí s jejich profesní přípravou. Učitelé a vedení školy organizují atraktivní programy s návštěvou českých a zahraničních měst (výstavy, výměnné pobyty žáků, semináře, lyžařské výcviky, adaptační kurzy, exkurze, besedy, přednášky, návštěvy divadelních představení, a další). Kromě mnoha sportovních soutěží se žáci školy úspěšně účastní veškerých předmětových soutěží vypsanych ministerstvem školství. Každý měsíc jsou realizovány nejméně tři celoškolní aktivity (projekty).

3. 1. 2 Vyšší odborná škola cestovního ruchu

Cílem této školy je připravit kvalitní samostatné odborné střední nebo vyšší řídící pracovníky pro oblast cestovního ruchu. Studenti mohou najít uplatnění v cestovních kancelářích, informačních střediscích, hotelech a dalších organizacích této oblasti. Jazykové a odborné znalosti jim umožňují se uplatnit na trhu práce nejen v České republice, ale i v zahraničí. Škola nabízí tříleté studium denní a čtyřleté studium dálkové, které jsou ukončeny absolutoriem. Znamená to tedy složením teoretické zkoušky z odborných předmětů, cizího jazyka a obhajobou absolventské práce.

Studenti získávají titul diplomovaný specialista. V každém ročníku jsou 2 třídy po cca 20 - ti žácích. Celkem zde studuje cca 120 žáků.

Vzhledem k tomu, že tato škola není předmětem výzkumného šetření v rámci mé diplomové práce, omezila jsem se pouze na základní informace.

3. 1. 3 Jazyková škola

Do jazykové školy se žáci/studenti přijímají na základě jejich osobního zapsání, nerealizují se zde přijímací zkoušky. Zájemci se mohou hlásit do tzv. kurzů v jazycích – anglický, francouzský, německý, ruský a španělský. Jsou vypsány postupné ročníky, a to I., II., II., IV.. Žáci středních škol, studenti a dospělý navštěvují kurzy 2 x týdně po 2 vyučovacích hodinách. Žáci základních škol navštěvují kurzy 1 x týdně po 2 vyučovacích hodinách. Absolventi všech čtyř ročníků mohou skládat na této škole státní jazykovou zkoušku.

Základní informace o této škole pouze dokreslují celkový profil školy.

3.2 Zkušenosti školy s žákovskou participací

Několik principů žákovské participace jsou implementovány do dokumentů školy. Ve vnitřním řádu školy jsou zakomponovány body, které se týkají této problematiky. V části „*Základní práva a povinnosti žáků*“ je zaznamenáno, že žák má právo na vzdělání a na přístup k informacím o výsledcích svého vzdělání. Může bezplatně využívat internet a žákovskou knihovnu. Dalším právem je volit a být volen zástupcem do školní žákovské samosprávy, která jedná s vedením školy. V dokumentu školy je žákům přiznáno právo na svobodu projevu názoru v záležitostech týkajících se jejich vzdělání s uznáním nutného respektu. Pedagogové školy jsou povinni poskytovat žákům poradenskou pomoc a umožnit všem účastníkům vzdělávání účast na školních akcích, pokud tomu nebrání špatné výsledky školního vzdělávání. Ve spolupráci s učiteli nebo vedením školy mohou školní aktivity sami organizovat. Žákům se speciálními vzdělávacími potřebami je umožněno na této škole studovat a jsou jim přislíbeny podmínky, které ke svému vzdělávání potřebují.

V odstavci „ *Základní pravidla vzájemných vztahů ve škole*“ je zdokumentováno pravidlo vzájemného respektu všech účastníků vzdělávání na vybrané střední škole, kde se také pojednává o povinnosti vytvářet mezi sebou partnerské vztahy s ohledem na vzájemnou úctu a důvěru. Ve vnitřním řádu školy je také část, která řeší „*Ochranu žáků před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí*“. V rámci této problematiky mají žáci právo na pomoc ředitele školy při řešení problémů se vztahy se žáky školy nebo se zaměstnanci školy.

V dalším dokumentu školy „*Pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků*“ jsou žákům přiznána práva rovnocenného přístupu při hodnocení jejich výsledků vzdělávání. V odstavci, který pojednává o pochvalách a oceněních, jsou zaznamenány způsoby odměněny v případě aktivního přístupu k životu ve škole. Ústní a písemné pochvaly učitelů, třídních učitelů a ředitele školy, kdy písemné pochvaly jsou doručovány zákonným zástupcům. Další možností je obdarováním věcnou odměnou ředitelem školy.

Praktické zkušenosti s participací žáků v minulosti a v současné době na vybrané střední škole jsou hlavním tématem výzkumné části diplomové práce. Do výzkumného šetření jsem vcházela s vědomím toho, že modely a formy participace žáků na této škole jsou v počátečním vývoji. Vedení školy přistoupilo ke spolupráci v rámci tohoto výzkumu z důvodu možného efektivnějšího rozvoje participace žáků na životě školy.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Ve výzkumné části diplomové práce jsem se zabývala analýzou činnosti žákovské samosprávy Obchodní akademie, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové školy v Karlových Varech. Výzkum probíhal v období listopad 2015 – únor 2016 pouze v jedné části školy a to na Obchodní akademii.

Důvodem k tomuto rozhodnutí je fakt, že do ostatních oborů zmíněné školy dochází již dospělí studenti a hlavním tématem diplomové práce je žákovská participace formou žákovské samosprávy. Od samého začátku jsem se rozhodla věnovat reálné činnosti žákovské samosprávy na střední škole, jako jedné z forem participace žáků na životě školy. Speciálně mě zajímaly názory a zkušenosti jednotlivých účastníků školního života, které se týkají činnosti žákovské samosprávy na dané škole a žákovské participace obecně.

V úvodu výzkumné části charakterizuji výzkumný cíl zahrnující výzkumnou otázku, odborný problém a dále metodologii výzkumu a popis výzkumného vzorku.

4. 1 Cíl výzkumu

V teoretické části jsou definována základní kritéria pro aktivní žákovskou participaci. Úspěšná činnost žákovské samosprávy, jako jedna z forem žákovské participace, poskytuje možnost aktivně se spolupodílet na životě školy všem účastníkům vzdělávání. Hlavním cílem výzkumu byla identifikace klíčových posilujících a omezujících faktorů v činnosti žákovské samosprávy pro účastníky vzdělávání. Zabývala jsem se výzkumným problémem:

„Jaké možnosti a omezení pocít'ují žáci, pedagogové a vedení školy ve vztahu k úspěšné činnosti žákovské samosprávy?“

Kvantitativní šetření, které zjišťovalo zájem žáků a pedagogů o participaci, dokresluje ucelený obraz stavu žákovské participace na vybrané střední škole. Na zjištění obou částí výzkumu bude možné formulovat návrhy pro případné změny v činnosti tohoto zastupitelského tělesa.

K tomuto účelu jsem zvolila výzkumné otázky:

Které faktory posilují a které faktory omezují úspěšnou činnost žákovské samosprávy z pohledu žáků?

Které faktory posilují a které faktory omezují úspěšnou činnost žákovské samosprávy z pohledu pedagogů a vedení školy?

4.2 Metodologie výzkumu

Pro výzkum jsem zvolila model smíšeného kvantitativního a kvalitativního výzkumu (schéma QUAL – QUAN). Kde kvalitativní výzkum je dominantní a využívá kvantitativní šetření pro doplnění některých informací. Použila jsem simultánní kombinování, které využívá oba styly výzkumu najednou.

Kvalitativní výzkum, podle Dismana (2002), pomáhá porozumět pozorované realitě. Pro získání a studium subjektivních názorů respondentů je tento výzkum velmi účinným nástrojem. Jeho účinnost souvisí s výběrem proměnných, které neprovádí výzkumník, ale samotní dotázaní. Úloha badatele je redukovat sebraná data od respondentů. Disman však upozorňuje na fakt, že kvalitativní výzkum má slabou reliabilitu vzhledem ke slabé standardizaci.

„Slabá standardizace kvalitativního výzkumu, volná forma otázek a odpovědí nevynucuje taková omezení, která existují v kvantitativním výzkumu. Potenciálně proto může mít kvalitativní výzkum vysokou validitu“.⁶⁰

Kvantitativní část výzkumného šetření napomáhá k dokreslení uceleného obrazu stavu žákovské participace na vybrané škole. Zjišťuje zájem o žákovskou participaci žáků i pedagogů. Důležitým aspektem je, aby obě fáze výzkumu byly dovedené až do konce a výsledky bylo možno publikovat odděleně.

4. 2. 1. Metodika sběru dat

Pro získání kvalitativních dat jsem využila dvě metody – polo strukturovaný rozhovor a nezúčastněné pozorování.

⁶⁰ Disman, 2002, s. 28

Pro získání kvantitativních dat jsem zvolila nestandardizovaný dotazník, který jsem pro tento výzkum sestavila s ohledem na jeho zaměření. Metoda polo strukturovaného rozhovoru je nejrozšířenější metodou k získávání dat. Je definována vytvořením struktury specifických otázek, které jsou pak doplňovány otevřenými otázkami⁶¹. V kvalitativním výzkumu při analýze rozhovoru je třeba vnímat také limity mluveného projevu respondentů.⁶² Pozorování a zaznamenávání veškerých neverbálních projevů, afektivních, prostorových či materiálních aspektů při rozhovoru, napomáhá ke zvýšení komplexnosti získaných údajů.

Metoda nezúčastněného pozorování, kdy výzkumník pozoruje jevy, aniž by se v ději angažoval. K zaznamenání pozorovaných jevů ve většině případů používá záznamový arch. Pokud, pozorované objekty vědí o výzkumu, pak se jedná o zjevné nezúčastněné pozorování. V případě, že pozorované objekty nevědí o účelu přítomnosti výzkumníka, jedná se o skryté nezúčastněné pozorování. Ve své diplomové práci jsem jako výzkumnou metodu použila zjevné nezúčastněné pozorování.

Získaná data z rozhovorů a pozorování jsem zpracovala formou analýzy otevřeného kódování zakotvené teorie. Při otevřeném kódování jsou jednotlivá data přiřazena k pojmovým označením údajů představující určitý jev. Pojmy jsou mezi sebou porovnávány a na základě podobností seskupovány do kategorií. Pomocí otevřeného kódování jsem v první fázi vyhodnocení identifikovala příslušné tematické okruhy, k nimž jsem přiřazovala jednotlivá dílčí sdělení respondentů získané z rozhovorů a pozorování. Takto vzniklé soubory jsem analyzovala ve smyslu výzkumných otázek.

Nejčastější a nejznámější technikou v kvantitativním výzkumu je metoda dotazníkového šetření. Pro účel tohoto výzkumu jsem zvolila dva typy nestandardizovaných dotazníků, a to pro žáky a pedagogy vybrané střední školy. Koncipovala jsem je ze sedmi (pro žáky) a pěti (pro pedagogy) uzavřených otázek s pětistupňovou škálou odpovědí. Získaná data jsem statisticky zpracovala a následně analyzovala.

⁶¹ Miovský, 2006

⁶² Corbinová, Strauss, 1999

4.3 Charakteristika a popis výzkumného vzorku

Zkoumaný soubor tvořili účastníci vzdělávání Obchodní akademie, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové, Karlovy Vary – části Obchodní akademie. Vybraný vzorek byl vybrán metodou záměrného výběru. Z důvodu zachování anonymity respondentů jsem zvolila různá označení dotázaných.

Polo strukturované rozhovory byly vedeny:

- **s ředitelem školy** – věk 44 let, ve funkci dané školy je 4 roky, před tím zde působil jako učitel s aprobací tělesné výchovy a zeměpisu. Jeho odpovědi byli důležité hlavně v otázkách vzniku a činnosti žákovské samosprávy.
- **s členy žákovské samosprávy** – 9 členů – zástupci tříd všech čtyřech ročníků školy ve věku 15 – 19 let (v 1. ročníku jsou dvě třídy – 9 zástupců) - *označení číslicemi – č. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9.*
- **s třídními učiteli** – 4 (třídní učitelé ze čtyř tříd – z každého ročníku jedna třída nezávisle na oboru – výběr s ohledem na ochotu podílet se na výzkumu) – *označení písmeny A, B, C, D.*
- **s žáky školy:** - 24 (vždy 6 žáků z každé třídy, kde probíhal výzkum metodou pozorování a rozhovory s třídními učiteli – 3 chlapci a 3 dívky / 3 aktivní žáci a 3 méně aktivní žáci) – označení písmeny – *a, b, c, d, e, f, - g, h, ch, i, j, k, - l, m, n, o, p, r, - s, t, u, v, z, y*

Metoda pozorování byla provedena:

- při dvou setkání žákovské samosprávy
- při čtyřech třídnických hodinách (4 třídy – z každého ročníku jedna třída nezávisle na oboru – výběr s ohledem na ochotu podílet se na výzkumu)

Metoda dotazníkového šetření:

- pedagogové školy
- žáci 1., 2., 3., 4. ročníku oboru Cestovní ruch
- žáci 1., 2., 3., 4. ročníku oboru Obchodní akademie (v 1. ročníku dvě třídy)

5 VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumné šetření bylo provedeno v období měsíce listopad 2015 a březen 2016. Ředitel školy a další účastníci výzkumu byli seznámeni s cíli výzkumu a s časovým plánem. Z důvodu špatné osobní zkušenosti v minulých letech, kdy docházelo k zneužití důvěry žáků a pedagogů bývalým vedením školy, jsem při šetření kladla velký důraz na přesvědčení respondentů o tom, že získaná data nebudou zneužita k jiným účelům. Proto byli všichni respondenti na začátku ujištěni o celkové anonymitě a důvěryhodnosti výzkumu.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, následně přepsány tak, aby byly přehledné a vyhodnotitelné. Znění otázek a jednotlivé rozhovory jsou uvedeny v příloze č. 1.

- Rozhovor s panem ředitelem školy proběhl 25. 11. 2015.
- 26. 11. 2015 proběhla společná diskuze s členy žákovské samosprávy. Na setkání přišlo 8 zástupců tříd (4 chlapci a 4 dívky) ze všech ročníků této školy, zástupce jedné třídy 1. ročníku chyběl. Na položené otázky odpovídali všichni zúčastnění, pokud se shodovali – je zaznamenána pouze verze, která shrnuje odpovědi ostatních. Z důvodu zamezení možnosti vzájemně se ovlivňovat při odpovědích, vyzývala jsem členy při jednotlivých otázkách k odpovědi ve změněném pořadí.

- Rozhovory s třídními učiteli byly realizovány individuální formou před zahájením třídnických hodin v měsících únor – březen 2016, kdy probíhal kvantitativní výzkum metodou pozorování. S ohledem na dodržení anonymity jsem pedagogy označila písmeny A, B, C, D. (Odpovědi dotázaných jsou zaznamenány tak, jak byly postupně získány)
- Rozhovory s vybraným vzorkem žáků byly realizovány v měsících únor – březen 2016, vždy po skončení třídních hodin, kde proběhl kvalitativní výzkum metodou pozorování. Po vlastním pozorování třídnické hodiny a po konzultaci s třídním učitelem jsem záměrně vybrala v každé třídě 3 chlapce a 3 dívky. Kladla jsem důraz na to, aby mezi nimi byli 3 aktivnější žáci a 3 méně aktivní žáci. Pro zachování anonymity jsem je označila:
 - **1. ročník** – žák *a, b, c, d, e, f*
 - **2. ročník** – žák *g, h, ch, i, j, k*
 - **3. ročník** – žák *l, m, n, o, p, r*
 - **4. ročník** – žák *s, t, u, v, z, y*

Vzhledem k tomu, že jednotlivé rozhovory a pozorování neprobíhali přesně podle tohoto seřazení (první rozhovory a pozorování proběhly u 1. ročníku, druhé u 3. ročníku, třetí u 2. ročníku a čtvrté u 4. ročníku) – odpovědi žáků nejsou za sebou řazeny abecedně – viz příloha 1.

Pozorování setkání žákovské samosprávy a třídnických hodin byla zaznamenána na záznamové archy, následně přepsány tak, aby byly přehledné a snáze vyhodnotitelné. Jednotlivá pozorování jsou zaznamenána v příloze č. 2.

- První setkání žákovské samosprávy proběhlo 25. 11. 2015 v rámci velké přestávky (10:25 – 10:45 hodin) v ředitelně školy.

Zúčastnilo se 8 členů (zástupců tříd), chyběl zástupce jedné ze tříd 1. ročníku. Všichni přítomni podepsali prezenční listinu a pan ředitel zahájil jednání žákovské samosprávy.

- Druhé setkání se uskutečnilo 2. 2. 2016 v rámci velké přestávky (10:25 – 10:45 hodin) opět v ředitelně školy. Zúčastnilo se 8 členů (zástupců tříd), chyběl zástupce jedné ze tříd 4. ročníku. Všichni přítomni podepsali prezenční listinu a pan ředitel zahájil jednání žákovské samosprávy.
- 8. 2. 2016 (od 7:40 do 8:00 hodin) proběhla třídnická hodina ve třídě 1. ročníku. Zúčastnilo se všech 29 žáků.
- 8. 2. 2016 (od 12:30 do 13:25 hodin) se uskutečnila třídnická hodina ve třídě 3. ročníku. Zúčastnilo se 26 žáků, 3 žáci chyběli.
- 23. 2. 2016 (od 14:10 do 15:00 hodin) proběhla třídnická hodina ve třídě 2. ročníku. Zúčastnilo se 27 žáků, 2 žáci chyběli.
- 18. 3. 2016 (od 12:30 do 13:25 hodin) se uskutečnila třídnická hodina ve třídě 4. ročníku. Zúčastnilo se 27 žáků, 1 žák chyběl.

Dotazníkové šetření - nestandardizované dotazníky byly rozdány žákům a pedagogům vybrané střední školy v měsíci únor 2016. Znění otázek v dotaznících a následné statistické zpracování odpovědí je zaznamenáno v příloze č. 3.

5. 1 Analýza a interpretace dat z rozhovorů

Analýzu dat jsem provedla prostřednictvím přepsaných rozhovorů s účastníky vzdělávání (viz příloha č. 1). Data získaná z polo strukturovaných rozhovorů jsem na základě obsahových podobností zařadila do těchto kategorií:

- *Podpora a motivace*
- *Proces organizace*

- *Posilující faktory*
- *Omezující faktory*
- *Vize do budoucnosti*

Následně jsem se zaměřila na hledání podobností nebo rozdílností ve sdělení respondentů. Z důvodů lepší přehlednosti témat jsem se rozhodla použít tabulky, i když jsem si vědoma, že v kvalitativním výzkumu tabulkové vyjádření výstupů šetření není obvyklé. Tabulky jsou navrženy do sloupců, ve kterých jsou zaznamenány zobecňující témata, vztahující se ke kategoriím (viz výše). Jedná se o dominující názory, které jsou respondenty nejčastěji zmiňovány a které považuji za stěžejní ve vztahu k jednotlivým okruhům otázek.

5. 1. 1 Podpora a motivace

O podpoře a motivaci, které významně ovlivňují žákovskou participaci na škole, se dotázaní v mnoha případech vyslovili v podobných souvislostech.

Většina respondentů uvádí, že největší podporu a motivaci cítí od pana ředitele školy. Jeho přístup v této problematice je pro ně inspirující. Z výpovědí je patrné, že jeho zaujetí, respekt a uznání je pro ně největší oporou a motivací. Z vyjádření žáků, členů žákovské samosprávy i samotných dotázaných pedagogů vyplývá, že podporu, ochotu spolupracovat a motivaci k další činnosti vnímají také od několika učitelů pedagogického sboru. Především je žáky vyzdvížena práce třídních učitelů, kteří dle jejich názoru nejen aktivně podporují činnost žákovské samosprávy, ale v každodenním pedagogickém působení umožňují žákům vyjádřit svůj názor a respektují jejich potřeby a zájmy. Z pohledu třídních učitelů je důležité žáky vést v duchu spoluúčasti v rozhodovacích procesech, a proto je nutná motivace žáků a pedagogická podpora veškerých aktivit k tomu směřujících. Možnost ovlivnit život ve škole, projevit svůj názor a naplnit své potřeby jsou další velmi důležitou motivací pro dotázané žáky a členy žákovské samosprávy.

Také pár dílčích úspěchů a aktivitu několika mladých dobrovolníků vnímají respondenti jako podporující a motivační impulz v participaci žáků. V neposlední řadě velmi často žáci zmiňují potřebu nabytí nových zkušeností a potřebu uznání od spolužáků, pedagogů a vedení školy. Ústní poděkování a pochvala se jim dostává hlavně od pana ředitele a některých učitelů pedagogického sboru.

Tabulka č. 1: Nejvíce vnímaná podpora a motivace ovlivňující žákovskou participaci

Podpora a motivace
Přístup ředitele školy
Přístup třídních učitelů
Možnost ovlivnit život ve škole
Dílčí úspěchy činnosti žákovské samosprávy
Aktivita několika žáků
Získání nových zkušeností a uznání

Pro ucelený pohled na podporu a motivaci participace žáků na vybrané střední škole je důležité zmínit hlavní příčinu ustanovení žákovské samosprávy.

„Za vedení školy bývalou paní ředitelkou žákovská samospráva této školy měla velmi zvláštní činnost. Paní ředitelka několikrát do roka vyzvala členy žákovské samosprávy k setkání za zavřenými dveřmi. Byli zpovídati o působení učitelů a dotazováni na jejich pedagogickou práci. Výstupem této činnosti žákovské samosprávy bylo pak velmi kritické hodnocení paní ředitelky nás pedagogů na pedagogické radě, kdy jednotlivé pedagogy velmi necitlivě hodnotila a postihovala pouze na základě názorů žáku, které vyslechla za uzavřenými dveřmi ředitelny. Na nás pedagogy to působilo velmi negativně a vnímali jsme činnost žákovské samosprávy, jako donášení pomluv žáků na nás učitele, bez možnosti se vyjádřit.

Před 4 lety jsem nastoupil do funkce ředitele. Rozhodl jsem se ukončit tuto činnost žákovské samosprávy. Žákovskou participaci jsem podporoval v rámci třídnických hodin a pravidelně je navštěvoval, v rámci svých možností, ve všech ročnících. Po 3 letech jsem však došel k názoru, že má pracovní náplň mi nedovoluje se účastnit této žákovské participace tak, jak je zapotřebí. Začátkem letošního školního roku 2015/2016 jsem tedy opět obnovil činnost žákovské samosprávy.“

Z vyjádření pana ředitele je zřejmé, že v minulosti použitá forma samosprávy nemohla přinést žádné pozitivní výsledky. K její činnosti v minulých letech se také vyjadřovali dotázaní pedagogové. Zmíněnou skutečnost vnímali obdobně. Ze slov pana ředitele jednoznačně vyplývá jeho záměr: principy participace směřovat tak, aby byly dodrženy demokratické zásady v rozvíjení spoluúčasti žáků na životě školy.

Ohledně podpory žákovské participace na této škole je důležité prohlášení pana ředitele v souvislosti s postojem zřizovatele školy.

„Žákovská participace je určitě cestou, jak posunout úroveň školy, ale bohužel chybí nejen finance, ale také podpora našeho zřizovatele. Při kontrole naší činnosti a administrativních záležitostí Česká školní inspekce se o činnost žákovské samosprávy nezajímala. Za dobu mého působení jsem nezaznamenal dotaz od našeho zřizovatele na žákovskou participaci. V podstatě mám pocit, nejen že nás nepodporují, ale ani se o žákovskou participaci nezajímají.“

Jsem přesvědčená, že klíčovým poznatkem šetření v této oblasti je absence spolupráce s Krajskou radou dětí a mládeže, protože především ta je organizací, jež by měla participaci žáků na školách nejen podporovat, ale také iniciovat. Pozitivní zprávou však je, že škola spolupracuje alespoň s Městskou radou dětí a mládeže, ač Magistrát města Karlovy Vary není zřizovatelem školy.

V oblasti odpovědí, které se týkají vnímání podpory a motivace dotázaných respondentů, je opět zřetelná podpora a motivace pana ředitele i menší části pedagogického sboru, hlavně třídních učitelů.

Přesto, že škola nedisponuje finančními prostředky, které by napomohly nejen realizaci případných participačních projektů, ale mohly by být jistým motivačním prostředkem, se z pohledu žáků vedení školy a pá učitelů snaží participaci žáků rozvíjet. Možnost ovlivnění dění ve škole, nabytí nových zkušeností a potřeba uznání jsou tedy zásadními motivacemi nejen pro činnost žákovské samosprávy, ale také podnětem k rozvoji participace žáků na této škole.

5. 1. 2 Proces organizace

V další části rozhovorů jsem se zabývala samotným procesem organizace činnosti žákovské samosprávy a třídnických hodin.

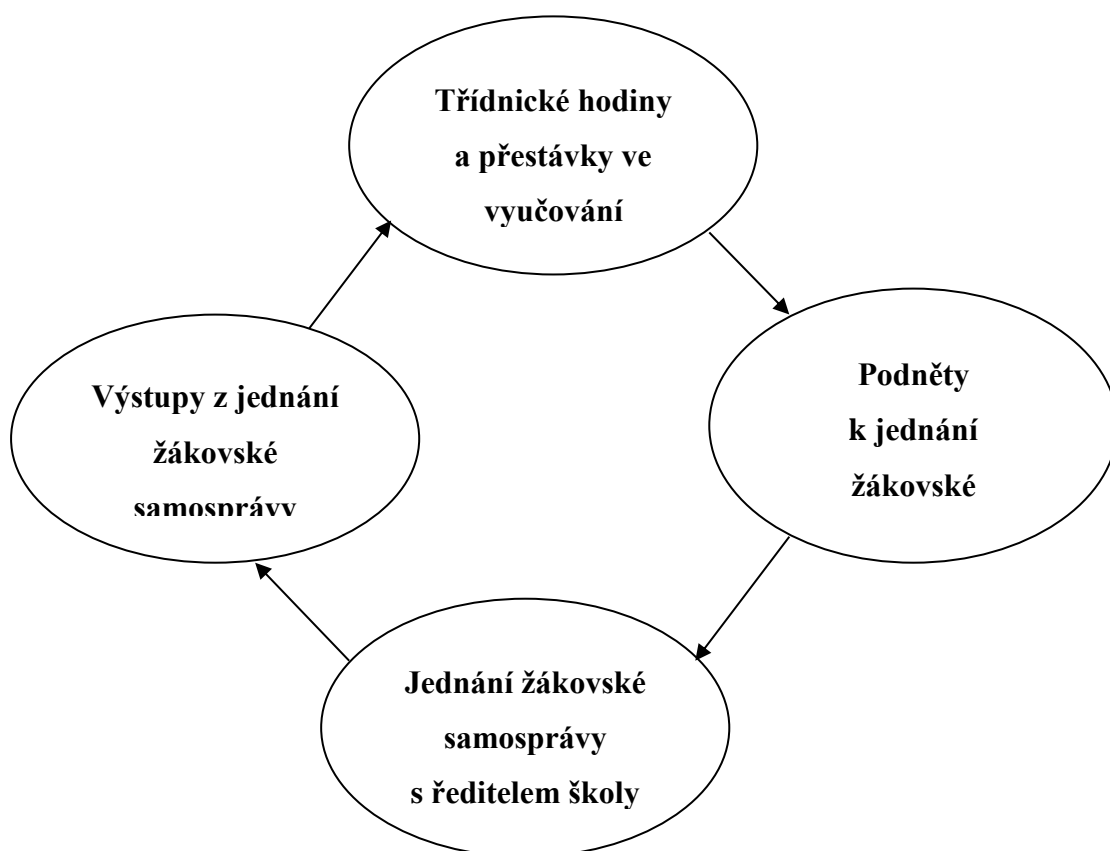
Pro dodržení systémové posloupnosti jsem primárně zmapovala proces organizace v rámci třídnických hodin. Z reakcí třídních učitelů je patrné, že organizace třídnických hodin nemá daný systém. Učitelé žáky navštěvují dle aktuálních potřeb jejich, žáků a školy. Vzhledem k tomu, že dotázaní pedagogové vyučují ve svých kmenových třídách, aktuální záležitosti řeší v rámci své výuky nebo za žáky docházejí o přestávkách. Pokud se jedná o záležitosti vyžadující delší řešení, svolávají třídnickou hodinu, což je v průměru jednou za 5 týdnů. Obsahem těchto hodin jsou diskuze se žáky nad připravovanými školními aktivitami, problematikou přístupu a výuky pedagogů, prospěchem, kázeňskými problémy a přípravou podkladů pro jednání žákovské samosprávy. Ani z jedné odpovědi nevyplývá, že by ve třídách pracovala třídní samospráva, která by jakýmkoli způsobem kooperovala se školní žákovskou samosprávou. Spolupráce tříd se zastupitelským tělesem závisí tedy pouze na zástupci třídy, který předkládá témata, na nichž se v rámci třídy dohodnou.

Žákovská samospráva školy se schází jedenkrát za dva měsíce, a to v ředitelně školy o velké přestávce. Naprostá většina respondentů vyslovila svou spokojenost s frekvencí, místem a časem setkání. Členové samosprávy jsou zástupci tříd, kteří byli zvoleni svými spolužáky. Schází se výhradně k jednání s ředitelem školy, schůzky pouze členů zastupitelského tělesa nepovažují za nutné. V zastupitelském tělese neexistují jakákoli pravidla, rozdělení funkcí (předseda, místopředseda, jednatel, ...), ani finanční prostředky, s kterými by hospodařili.

Náplň funkce koordinátora z řad pedagogů jim nebyla známá. Z vyjádření pana ředitele vyplynulo, že se nad touto funkcí nezamýšlel s tím, že nemá prostředky, kterými by pedagogy motivoval k této činnosti. Po objasnění funkce koordinátora se členové samosprávy shodli na pozitivním významu této funkce pro činnost zastupitelského tělesa. Nejčastější témata jednání se týkají záležitosti chodu školy, řešení problémů žáků s pedagogy a naopak, prevence vandalství a násilí ve škole a účast na školních akcích a projektech školy. Výstupy z činnosti žákovské samosprávy jsou zaznamenány ředitelem školy a ukládány do školní dokumentace. Členové samosprávy tyto výstupy prezentují ve svých třídách osobně ústní formou. Školní webové stránky o této činnosti a výsledcích jednání neinformují.

Pro přehlednost procesu organizace jsem v této oblasti zvolila schématické vyjádření:

Schéma č. 2: Proces organizace

Z šetření v této oblasti tedy vyplývá, že členové žákovské samosprávy předkládají témata k jednání, na kterých se dohodnou ve svých třídách o přestávkách ve vyučování nebo v rámci třídnických hodin. Setkávají se pouze k jednání s ředitelem školy, kde prezentují individuálně své dotazy, názory a návrhy, týkající se výhradně zájmů vlastních tříd. Témata diskuzí v třídnických hodinách a žákovské samosprávy se shodují, je tedy zřejmá provázanost těchto námětů. Informace o výsledcích činnosti zastupitelského tělesa předávají zpětně opět pouze členové samosprávy.

5. 1. 3 Posilující faktory

Posilující faktory, které ovlivňují činnost žákovské samosprávy, jsou další oblastí rozhovorů výzkumného šetření této diplomové práce.

Vzhledem k tomu, že se odpovědi dotázaných žáků, členů žákovské samosprávy a třídních učitelů s ředitelem školy různí, analyzovala jsem sebraná data odděleně z pohledu těchto dvou skupin. V závěru analýzy této kategorie jsem názory skupin porovnávala. V souvislosti s vymezením výzkumného problému a stanovením výzkumných otázek, budou výstupy dat této oblasti podkladem k závěrečnému shrnutí a diskuzi. Pro lepší přehlednost dominujících názorů jsem opět zvolila tabulkové vyjádření, kdy jsou odpovědi za sebou řazeny dle četnosti – sestupně.

Posilující faktory z pohledu žáků a členů žákovské samosprávy

Mezi nejvíce posilující faktory žáci a členové žákovské samosprávy řadí dílčí úspěchy činnosti zastupitelského tělesa školy. Velmi často vnímají lepší celkovou informovanost o chodu školy, připravovaných aktivitách a změnách v procesu vzdělávání. S tím souvisí jejich uspokojení s lepším vysvětlením mnohých rozhodnutí, které škola vydává. Pro respondenty je pozitivní, že již nejsou pouze pasivními příjemci příkazů, ale jsou jim srozumitelně vysvětleny příčiny nařízení. Zvyšuje se tak důvěra mezi účastníky vzdělávání a zlepšuje se klima školy. Dalším posilujícím faktorem je možnost přímého jednání s ředitelem školy. Pro dotázané je výhodou jednat přímo s vedením školy a zkrátit tak dlouhý proces řešení s pedagogy, kteří byli dříve prostředníky v jednání.

V prezentaci názorů třídy jejich zástupci vidí zjednodušení celého procesu. Stejný význam faktoru, který posiluje činnost zastupitelského tělesa žáků a participaci žáků obecně, přikládají zájmu vedení školy a několika učitelů o jejich názory, připomínky a návrhy. Možnost vyjádřit se a upozornit na záležitosti, které se jim líbí a nelíbí, je pro ně velkou motivací. V neposlední řadě velmi pozitivně vnímají podporující přístup pana ředitele a jistou možnost ovlivnit život ve škole.

Tabulka č. 2: Posilující faktory z pohledu žáků a členů žákovské samosprávy

Posilující faktory
Dílčí úspěchy činnosti žákovské samosprávy
Možnost přímého jednání s ředitelem školy
Zájem o názory žáků
Přístup ředitele školy
Možnost ovlivnění života ve škole

Zřetelným vlivem v aktivním podílení se na životě školy jsou pro žáky a členy žákovské samosprávy dílčí úspěchy, které se jim podařily realizovat. Přímé jednání s ředitelem školy, které jim pomáhá účinně se spoluúčastnit na rozhodovacích procesech, je pro dotázanou mladou generaci dalším pozitivním aspektem. Přístup pana ředitele je inspiruje ke snaze a využití možnosti ovlivňovat dění ve škole.

Posilující faktory z pohledu ředitele školy a dotázaných třídních učitelů

Třídní učitelé formulovali jako nejvýraznější posilující faktor činnosti žákovské samosprávy přístup ředitele školy. V dalších vyjádřeních o pozitivních vlivech se názory třídních učitelů a ředitele školy shodují. Dílčí úspěchy činnosti zkoumaného zastupitelského tělesa žáků jsou pro tyto respondenty druhým posilujícím činitelem.

Dále vnímají nejen efektivnější vzájemnou komunikaci a informovanost, ale i zvýšení důvěry a porozumění mezi všemi účastníky vzdělávání na vybrané střední škole. Stejně tak aktivita části žáků školy pro dotázané pedagogy a ředitele školy znamená zřetelné ovlivnění zmíněné formy participace žáků správným směrem. Zájem pedagogů a vedení školy o názory žáků je dle respondentů čtvrtým důležitým participačním vlivem. Jako poslední posilující faktor vymezují přístup části pedagogického sboru k dané problematice a pozitivní klima školy, které definují přátelskými vztahy mezi sebou.

Tabulka č. 3: Posilující faktory z pohledu třídních učitelů a ředitele školy

Posilující faktory
Přístup ředitele školy
Dílčí úspěchy činnosti žákovské samosprávy
Aktivita části žáků školy
Zájem o názory žáků
Přístup části pedagogického sboru
Pozitivní klima školy

Shrnutí obou pohledů v souvislosti s posilujícími faktory

Obě dvě skupiny respondentů zvolily obdobné priority při vymezení posilujících faktorů. Dílčí úspěchy činnosti žákovské samosprávy, zájem o názor žáků a přístup ředitele školy jsou pro dotované klíčovými činiteli této problematiky. Zajímavostí je, že skupiny zvolily zcela odlišné seřazení, dle důležitosti. Které jim připisují.

V následných formulacích vlivů se však rozcházejí. Při srovnání těchto odlišností je zřejmá logická souvislost. Existující možnosti žákovské participace, které zastupitelské těleso poskytuje žákům, je pro pedagogy z jejich pozice obtížně vnímatelné.

Naopak přesvědčení třídních učitelů o pozitivním dopadu jejich působení, nemohou žáci vnímat stejně. Zvláštností je, že pedagogové vidí v posilujícím vlivu také aktivitu části žáků, ale sami žáci tuto možnost neevidují.

5. 1. 4. Omezující faktory

V kapitole, která se týká sdělení formulující faktory, jež omezují činnost žákovské samosprávy, jsem opět analyzovala data jako v kapitole předešlé. I v této kategorii se názory žáků, členů samosprávy a dotázaných pedagogů (třídní učitelé, ředitel školy) liší, proto bylo nezbytné rozebrat odpovědi každé skupiny zvlášť. Na konci kapitoly jsem provedla komparaci názorů obou skupin. I tyto výstupy budou podkladem k shrnutí a diskuzi výsledků výzkumu v souvislosti se stanoveným výzkumným problémem a výzkumnými otázkami. Pro přehlednost jsem znovu aplikovala tabulkové zpracování, kde jsou odpovědi rovněž řazeny za sebou podle četnosti – sestupně.

Omezující faktory z pohledu žáků a členů žákovské samosprávy

Malá iniciativa a nezájem žáků je dle respondentů hlavním omezením činnosti zastupitelského tělesa školy. Kromě jiných příčin k tomu přispívá jejich nedostatek času, který je způsoben nejen dojížděním do školy z celého Karlovarského regionu, ale také vysokými nároky školy ve vzdělávání. Z pohledu dotázaných je třetím podstatným omezujícím činitelem nedostatečné ocenění práce v žákovské samosprávě a malá podpora většiny učitelů. Velmi často zmiňují pedagogické bagatelizování a znevažování činnosti samosprávy, hlavně pokud se jedná o aktivní žáky se slabším prospěchem.

Dle jejich mínění je učitelé nejen málo podporují a zřídka kdy jim pomáhají, ale někteří z nich využívají případnou aktivitu žáků k jejich zesměšnění. Jsou toho názoru, že jisté veřejné ocenění a zajištění určitých výhod (možnost přednostní účasti na aktivitách školy) by byly motivací k většímu zájmu žáků aktivně se podílet na životě školy. Neznalost a málo zkušeností je pro respondenty další překážkou k efektivní činnosti jejich samosprávy. Z jejich vyjádření vyplývá potřeba pomoci učitelů, kteří by jim poradili, jak nejlépe své názory předkládat, a jak by měli společně kooperovat, aby výstupy z činnosti jejich správního orgánu byly co nejefektivnější.

S tím těsně souvisí další omezující faktor, a to je pro dotázané malá motivace. Ambivalentní přístup učitelů a nedostatečné ocenění jsou slabou motivací ke zvýšení zájmu o činnost zastupitelského tělesa žáků. Následkem těchto skutečností vnímají žáci školu jako prostředí, kde panuje nedůvěra a špatné vztahy mezi učiteli a žáky.

Tabulka č. 4: Omezující faktory z pohledu žáků a členů žákovské samosprávy

Omezující faktory
Malá aktivita a nezájem žáků
Nedostatek času žáků
Nedostatečné ocenění aktivního přístupu v činnosti žákovské samosprávy
Nedostatečná podpora větší části pedagogického sboru
Malé zkušenosti s činností žákovské samosprávy
Malá motivace
Klima školy (nedůvěra, špatné vztahy mezi žáky a učiteli)

Z vyjádření žáků a členů žákovské samosprávy je zřejmé, že si uvědomují zřetelný omezující faktor, který spočívá v jejich nezájmu. Upozorňují však na to, že tento malý zájem souvisí s náročností školy a obtížným dojížděním. Podpora pouze malé části pedagogického sboru a neuspokojivé ocenění jejich aktivního přístupu v dané problematice jsou z jejich pohledu nejen příčinou malého zájmu o tuto formu žákovské participace, ale také okolností přispívající k redukované činnosti zastupitelského tělesa. Žáci potřebují pomoc pedagogů, jelikož jejich zkušenosti jsou pro konání v samosprávě zatím nedostatečné. Nezbytnou podporu učitelů však z jejich pohledu nedostávají. Následkem uvedených vlivů z pohledu respondentů se snižuje nejen účinnost činnosti samosprávy, ale vzniká také nedůvěra a špatné vztahy mezi žáky a většinou učitelů školy.

Omezující faktory z pohledu ředitele školy a dotázaných třídních učitelů

I zde respondenti preferují ve vymezení omezujícího faktoru velmi malý zájem žáků. Připisují jej nejen nedostatku času z důvodu obtížného dojíždění do školy, ale k jistému životnímu stylu dnešní mladé generace. Nejen, že mají podle nich mnoho mimoškolních aktivit (zájmové kroužky, brigády), ale zajímá je pouze jejich osobní život a individuální potřeby. Nedostatek času, ale i nedostatek finančních prostředků podle pedagogů snižují účinnou činnost žákovského zastupitelského tělesa. Ředitel školy a třídní učitelé jsou přesvědčeni, že finanční prostředky mohou být nejen motivačním nástrojem k zvýšení zájmu všech účastníků vzdělávání vybrané střední školy o participaci žáků v podobě samosprávného orgánu, ale mohou také přispět k realizaci mnoha participačních projektů a tím činnost zastupitelského tělesa lépe rozvíjet. Další redukující okolností je pro respondenty jejich nedostatečná aktivita, kterou vysvětlují svou maximální pracovní vytížeností a náročností pedagogické profese. Skrovné ocenění jejich aktivního přístupu k participaci žáků jak v podobě zastupitelského tělesa, tak ve formě každodenního pedagogického působení, připisují špatné finanční situaci, ale také neuspokojivému nastavení školského systému. Je zřejmé, že jsou přesvědčeni o nedostatečném ohodnocení náročnosti profese, ale také o nepatrné motivaci k další tvořivé činnosti, jakou by participace žáků mohla být. Z jejich pohledu současné školství zahrnuje učitele spoustou administrativní činnosti, nedává jim potřebnou jistotu a motivaci. Velmi často se střídají nové reformy a nařízení podle toho, jak se mění ministři školství. Jsou již unavení a na nic jiného jim nezbývají síly. Příčiny překážek v konání samosprávy nacházejí i v malých zkušenostech s touto činností.

Tabulka č. 5: Omezující faktory z pohledu ředitele školy a třídních učitelů

Omezující faktory
Malá aktivita a nezájem žáků
Nedostatek času žáků
Nedostatek finančních prostředků
Nedostatečná podpora větší části pedagogického sboru
Vytíženost a náročnost profese učitelů
Nedostatečné ocenění aktivního přístupu k činnosti žákovské samosprávy
Nastavení školského systému v ČR
Malé zkušenosti s činností žákovské samosprávy

Z prohlášení ředitele školy a třídních učitelů je zřetelné, že připouští malý zájem žáků, jehož následkem dochází k redukci rozvoje participace žáků, a to především činnosti zastupitelského tělesa. Příčinu však nacházejí v první řadě v životním stylu mladé generace a dalších méně pro ně významných aspektech. Klíčový důvod neaktivity většiny učitelů a žáků školy v této problematice hledají v nedostatku finančních prostředků, které považují za účinnou motivaci a podporu rozvoje participace žáků na škole. Další podstatnou příčinu jistě pedagogické pasivity přisuzují profesní vytíženosti a ve špatném nastavení evaluace pedagogů školského systému České republiky.

Shrnutí obou pohledů v souvislosti s omezujícími faktory

Z provedeného šetření vyplývá větší shoda obou zjišťovaných pohledů jak ve volbě omezujících faktorů, tak v jejich řazení dle četnosti odpovědí, než tomu bylo v předcházející kapitole.

Obě dvě skupiny respondentů preferují na prvním místě malou aktivitu a nezájem žáků. I druhou redukcující okolnost vidí stejně, a to je nedostatek času. Příčinu však definují rozdílně. Pedagogové navíc na stejnou úroveň řadí i nedostatek financí, což žáci ze své pozice nejsou schopni vnímat. Neuspokojivé ocenění aktivního přístupu k činnosti zastupitelského tělesa a nedostatečnou podporu větší části pedagogického sboru vidí opět shodně, i když zvoleným faktorům připisují odlišnou váhu. Zajímavá je sebereflexe učitelů a ředitele školy, kteří své nedostatky v podpoře řadí před neuspokojivé ocenění činnosti žákovské samosprávy, ač mají pro zmíněnou nedostatečnou podporu vysvětlení. S výběrem a zařazením dalšího negativního vlivu malých zkušeností s konáním školního samosprávního orgánu se skupiny opět shodují. Nicméně ředitel škol a třídní učitelé do této skupiny odpovědí přiřazují také nastavení školského systému, kterému připisují určitou váhu v případě omezujících činitelů žákovské samosprávy školy. Mladí respondenti navíc vnímají od svých učitelů velmi malou motivaci, cítí k nim nedůvěru a uvědomují si, že vztahy mezi učiteli a žáky nejsou zcela v pořádku. Tuto skutečnost si ředitel školy a třídní učitelé však neuvědomují.

5. 1. 5 Vize do budoucnosti

Vize budoucnosti je kategorií, která zahrnuje část rozhovorů, jež pojednávají o představách respondentů o budoucí činnosti žákovské samosprávy a participaci žáků obecně na vybrané střední škole. Vzhledem k tomu, že se různé představy žáků a členů zastupitelského tělesa školy s představami ředitele školy a dotázaných pedagogů, sebraná data jsem analyzovala odděleně z pohledů zmíněných skupin. Závěr jsem věnovala komparaci názorů daných skupin. Tabulkové zpracování dominujících vizí jsem i zde volila z důvodu přehlednějšího vyjádření.

Vize do budoucnosti žáků a členů žákovské samosprávy

V předchozím odstavci jsem se záměrně nezmínila o řazení dominujících vizí dle četnosti, protože představy mladé generace školy jsou z větší části obdobné. Z jejich sdělení je zřejmé, že by v budoucnosti chtěli zlepšit celkové klima školy. Jedná se jim o rozvíjení otevřené komunikace mezi žáky a učiteli, zefektivnění vzájemné spolupráce a nastolení větší důvěry.

Mají velký zájem nadále prezentovat názory a zájmy své a svých tříd. Z odpovědí vyplývají vize o realizaci více exkurzí a tematických zájezdů v České republice i v zahraničí. Jejich představy se týkají i výuky cizích jazyků s rodilými mluvčími. Rádi by také zlepšili prostředí školy, a to nejen moderními skřínkami v šatnách, ale také nabídkou kvalitnějšího jídla ve školním bufetu. Ve svých názorech připouštějí nutnost se v budoucnu nejen podílet na organizaci stávajících projektů, ale také předkládat nové náměty a samostatně organizovat nové aktivity školy. S tím úzce souvisí jejich uvědomění si potřeby zlepšení samotné činnosti žákovské samosprávy, kde vidí nedostatky v argumentaci svých názorů a v individuálním působení členů. Pro jasnější interpretaci názorů mladé generace uvádím jako příklad jeden z nich.

***Žák i:** „možná nejen sbírat podklady ve svých třídách, ale společně se dohodnou, co by chtěli ovlivnit. Žákovská samospráva by měla mít i větší pravomoc a účastnit se i jednání učitelů s vedením školy, když se rozhoduje o různých opatřeních a akcích. Tak to je to o nás bez nás. Jen pak vysvětlí, proč rozhodnutí vydali. My se samozřejmě můžeme vyjádřit, ale nic moc se nezmění.“*

V neposlední řadě se jejich představy týkají upozorňování na nevhodný přístup učitelů ve výuce a snahy aktivně se zapojit v co největší míře a počtu do života ve škole.

Tabulka č. 6: Dominantní vize do budoucnosti žáků a členů žákovské samosprávy

Vize do budoucnosti
Zlepšit celkové klima školy – komunikace, spolupráce, důvěra
Prezentovat názory a zájmy své a svých tříd – prosadit jejich realizaci
Předkládat nové náměty a samostatně realizovat nové školní aktivity
Zlepšení činnosti žákovské samosprávy
Upozorňovat na nevhodný přístup učitelů ve výuce
Aktivně se zapojit do života ve škole

Představy respondentů o budoucí činnosti žákovské samosprávy a jejich samotné participace se tedy hlavně týká jejich uvědomění, že je třeba zvýšit aktivitu v zapojení do dění ve škole. Zasadit se o zlepšení celkového klima školy snahou o otevřenou komunikaci a usilovat o rozvoj vzájemné spolupráce. Pokoušet se nadále prezentovat názory a zájmy mladé generace s potřebou ovlivnit a prosadit jejich realizaci. Přicházet s nabídkou samostatné organizace nových školních projektů dle svých záměrů. Připouští, že v první řadě musí v budoucnu zlepšit činnost zastupitelského tělesa s ohledem na jednotné působení v souvislosti s dobrou kooperací všech členů.

Vize do budoucnosti ředitele školy a dotázaných třídních učitelů

Vize do budoucnosti o činnosti žákovské samosprávy a o participaci žáků na škole těchto dotázaných respondentů jsou zcela jednotné. Všem zvoleným představám připisují stejný význam. Z odpovědí vyplývá, že i jejich představy se týkají pokračujícího rozvoje otevřené komunikace mezi žáky, učiteli a vedením školy. Cílem je hledat společnou řeč, vzájemně si naslouchat a respektovat se. Dalším záměrem je dle jejich vyjádření zjišťovat potřeby a zájmy svých žáků, aby jim školní zázemí napomohlo k co nejlepším výsledům. Uvědomují si, že pokud své pokyny či výjimečně příkazy vysvětlí členům zastupitelského tělesa a oni tyto informace prezentují svým spolužákům, zvolená nařízení jsou lépe žáky respektována. Chápou podstatu zvyšování informovanosti mezi všemi účastníky vzdělávání jako možné rozvíjení účinné spolupráce a zlepšení tak samotné činnosti žákovské samosprávy, která v tom případě má možnost efektivnějších výstupů. Připouští potřebu zlepšit tuto činnost, aby v budoucnu mohli být realizovány zajímavé participační projekty a docházelo tak rozvoji školy s ohledem na požadavky všech zúčastněných. Neméně důležitou představou je vybavit své žáky pomocí participace nezbytnými kompetencemi pro jejich budoucí život. Tyto veškeré představy však společně doplňují skeptickým pohledem. Zdůrazňují především generační propast, kdy je z jejich pohledu velmi obtížná společná řeč a spolupráce. Vnímají nutnost zvýšení zájmu o participaci žáků všech zúčastněných stran, avšak poukazují na ideální představu možného uskutečnění.

Tabulka č. 7: Dominantní vize do budoucnosti ředitele školy a dotázaných učitelů

Vize do budoucnosti
Rozvoj otevřené komunikace – společná řeč, naslouchání, respekt
Zjišťování potřeb a zájmů žáků
Zvyšování vzájemné informovanosti
Zefektivnění vzájemné spolupráce
Zlepšení činnosti žákovské samosprávy
Vybavení žáků potřebnými kompetencemi pro budoucí život

Představy ředitele školy a dotázaných třídních učitelů o budoucím obraze fungování žákovské samosprávy a o procesu participaci žáku na škole jsou především o pokračujícím rozvoji otevřené komunikace mezi všemi účastníky vzdělávání. Míjí tím respektování zájmů a potřeb žáků, rozvíjení vzájemné informovanosti a zefektivnění spolupráce. Dle jejich názorů tyto aspekty napomůžou ke zlepšení činnosti zastupitelského tělesa žáků. Z pohledu dotázaných respondentů je v této souvislosti možné lépe vybavit žáky potřebnými kompetencemi pro budoucí život ve společnosti a rozvíjet školu správným směrem. K uskutečnění jejich vizí do budoucnosti jim však brání skeptický přístup.

Shrnutí vizí do budoucnosti všech dotázaných respondentů

Obě dvě skupiny účastníků výzkumu vidí budoucnost participace žáků a samotné činnosti žákovské samosprávy v otevřené komunikaci mezi sebou, což značí naslouchání, respekt a rozvíjení vzájemné důvěry. Pro mladou generaci to znamená především pozitivní ovlivnění klima školy, prezentaci svých názorů a snahu o samostatnou realizaci vlastních nápadů.

Z pohledu pedagogů se především jedná o zjišťování potřeb a zájmů žáků, rozvoj vzájemné informovanosti a zintenzivnění spolupráce. Z šetření vyplývá, že tyto vize obou skupin vzájemně spolu korespondují a jejich směr odpovídá pozicím, ve kterých na škole působí. Společně pak připouští nezbytné zlepšení činnosti zastupitelského tělesa, i když opět na základě rozličných důvodů, které zaznamenávají v souvislosti s rolí, v jaké se nacházejí.

5.2 Analýza a interpretace dat z pozorování

Analýzu dat jsem provedla prostřednictvím přepsaných informací ze záznamových archů, kam jsem jednotlivě zaznamenávala postřehy při vlastním průběhu kvalitativního výzkumu formou nezúčastněného pozorování. Data získaná při pozorování jsem na základě obsahových podobností zařadila do kategorií:

- *Forma a obsah jednání*
- *Přístup jednotlivých zúčastněných*

Následně jsem se zaměřila na hledání podobností či rozdílností pozorovaných jevů. V kategorii, která pojednává o formách a obsazích pozorovaných činností, jsem se rozhodla též použít tabulkové zpracování z důvodu lepší přehlednosti témat. Tabulky jsou koncipovány do sloupců, ve kterých jsou uvedeny zobecňující témata jednání, která jsem stanovila na základě obsahové podobnosti.

5.2.1 Forma a obsah jednání

Datum a čas jednání jsou zaznamenány na začátku této kapitoly „Vlastní výzkumné šetření.“ O těchto termínech jsem se vždy dozvěděla 14 dní předem od ředitele školy a třídních učitelů.

Forma jednání

Veškeré pozorované činnosti měly obdobnou formální stránku.

Vždy se jednání uskutečnila z iniciativy buď ředitele školy, pokud se jednalo o setkání žákovské samosprávy, nebo z podnětu třídních učitelů v případě třídnických hodin. Při zahájení všech pozorovaných činností, byli žáci aktéry uvítání a byla jim představena má osoba a sdělen důvod mé přítomnosti. V případě setkání žákovské samosprávy pan ředitel vždy předkládal k podpisu prezentaci, která byla založena spolu se zápisem schůzky do školní dokumentace.

V prvních částech pozorovaných situací předkládali svá témata ředitel školy nebo třídní učitelé. Podávali informace, vysvětlení a upozornění. Vyzývali žáky k dotazování a zahajovali jimi řízenou diskuzi. V několika situacích se stalo, hlavně v rámci třídnických hodin, že diskuzi pouze iniciovali a její samotný průběh jen kontrolovali. V druhé části jednání dostávali žáci (to znamená i členové žákovské samosprávy) prostor k předložení svých témat, která by chtěli prodiskutovat. Tuto možnost využili hlavně členové žákovské samosprávy, kteří jednotlivě přednášeli své podněty k diskuzi. Žáci při třídnických hodinách předložili svá témata k jednání ve dvou případech, jedno téma přednesli žáci 3. ročníku a jedno žáci 4. ročníku. Závěr veškerých pozorovaných setkání byl vždy věnován shrnutí prodiskutovaných témat, to znamená, že bylo ujasněno, na čem se aktéři dohodli, a jaké jsou tedy výstupy z jednání. Jak jsem již uvedla, pouze v rámci setkání žákovské samosprávy s ředitelem školy byly tyto výstupy zaznamenány. U třídnických hodin šlo o výstupy, které byly stanoveny pouze ústní dohodou. Ani v jedné pozorované situaci třídnických hodin nebyly ve výstupech uvedeny podklady pro jednání žákovské samosprávy. To znamená, nebyly vzneseny dotazy na vedení školy, ani žádné návrhy, které by se jakkoli dotýkali života ve škole. Na úplném závěru vždy docházelo k poděkování jak ředitele školy, tak třídních učitelů, za účast a aktivitu zúčastněných. Při pozorování zmíněných setkání jsem nezaznamenala jakékoli rozdělení funkcí (jednatel, předseda, místopředseda, pokladník, ...) jak v rámci zastupitelského tělesa žáků, tak v samotných třídách. Žáci přistupovali k diskuzi vždy jednotlivě, bez jakékoli kooperace.

Obsahy jednání

Obsahy pozorovaných jednání vykazovaly obdobná témata. Lišily se však v jejich počtech při předkládání. Pro přehlednost jsem je shrnula do následujících kritérií:

- *Témata týkající se chodu školy*
- *Témata týkající se připravovaných aktivit a projektů školy*
- *Témata týkající se procesu výuky*

Při jednání žákovské samosprávy (pozorování dvou setkání) bylo předloženo celkem 23 témat. Z čehož 10 témat předložili členové žákovské samosprávy a 13 ředitel školy. Členové samosprávy se nejvíce zajímali o témata, která pojednávala o připravovaných aktivitách školy, následně se pak dotazovali a diskutovali o problematikách v rámci procesu výuky a organizačního chodu školy. Ředitel školy prioritně řešil záležitosti týkající se chodu školy, po té připravovaných školních aktivit a nejméně měl příspěvků ohledně procesu výuky. Z pozorování je tedy zřejmé, že žáci upřednostňují při jednání témata týkající se připravovaných školních aktivit, na kterých jsou ochotni se spolupodílet nebo je samostatně organizovat. V případě dalších témat se spíše dotazují, upozorňují, kritizují a diskutují o možném řešení. Ředitel školy naopak v kategorii týkající se chodu školy vysvětloval mnohé organizační procesy a zdůvodňoval jejich realizaci. Při projednávání připravovaných školních projektů diskutoval se žáky o případné spoluúčasti na jejich realizaci a zdůvodňoval svá rozhodnutí, která s nimi souvisela (zrušení zájezdů). V oblasti výuky informoval členy o změnách, respektoval jejich názory a debatoval o přípustném řešení. Z jednání žákovské samosprávy vyplývá, že společně projednali témata, která se s přispěním všech zúčastněných především týkala chodu školy, těsně v závěsu se objevovala témata školních akcí a nejméně byl čas věnován problematice výuky. Jak jsem již zmínila v úvodu kapitoly, pro přehlednost jsou témata zakomponována do tabulky dle četnosti – sestupně.

Tabulka č. 8: Předložená témata k jednání žákovské samosprávy

Témata jednání
Organizace chodu školy
Připravované školní aktivity
Proces výuky

V případě pozorování třídnických hodin až na dvě výjimky předkládali témata k projednání třídní učitelé. Převážně uváděli problematiku týkající se procesu výuky, kdy se žáky řešili nové informace o změnách ve výuce, přístup některých učitelů, omlouvání absence, kázeňské problémy při vyučování, maturitní zkoušku a plnění odborných praxí. V druhém sledu byly témata ohledně jimi připravovaných aktivit, které souvisí s výukou. Dotazovali se na názory žáků a motivovali je ke spoluúčasti na tvorbě programu. Při těchto tématech v převážné většině probíhala rušná diskuze. Nejméně se věnovali organizačnímu chodu školy, kdy se jednalo o běžné záležitosti, jako je pořádek ve třídách i šatnách a zamykání budovy. I zde se diskutovalo o nutných pravidlech a opatření, která v závěru pomocí kompromisu byla všemi schválena a přijata. Žáci se podíleli pouze dvěma tématy týkající se školních aktivit a to diskuzi o maturitním plesu a posledním zvonění. Také zde jsem jednotlivá témata zakomponovala do tabulkového vyjádření dle četnosti – sestupně.

Tabulka č. 9: Témata jednání třídnických hodin

Témata jednání
Proces výuky
Připravované školní aktivity
Organizace chodu školy

Srovnání obou typů pozorovaných činností

Z pozorovaných situací vyplývá rozdílnost prioritních témat předložených v rámci dvou typů setkání. Jednání žákovské samosprávy s ředitelem školy upřednostňuje volbu problematiky organizačního chodu školy, s hlavním přispěním ředitele školy, a proces výuky řadí až na poslední místo. V třídnických hodinách je tomu právě naopak. Témata týkající se připravovaných školních aktivit se ocitají v obou případech ve středu zájmu.

Je nutné zdůraznit, že členové žákovské samosprávy a žáci školy se zajímali nejvíce o témata v oblasti připravovaných školních projektů. Pozorovanou mladou generaci školy nejvíce zajímají školní aktivity, následně problematika organizačního chodu školy s tématem procesu výuky. Pro přehlednost těchto tvrzení jsem opět pozorované jevy zakomponovala do tabulek, kde je řazení zvolených kategorií dle četnosti sestupně.

Tabulka č. 10: Společně preferovaná témata členy žákovské samosprávy a žáků školy

Témata jednání
Připravované školní aktivity
Organizace chodu školy
Proces výuky

Společný pedagogický zájem (ředitel školy a třídní učitelé) je směřován především k otázkám procesu výuky, v těsné souvislosti se objevují organizační záležitosti chodu školy a školní aktivity se ocitají na okrajích zájmu v diskuzi a předkládaných možnostech.

Tabulka č. 11: Společně preferovaná témata ředitele školy a třídních učitelů

Témata jednání
Proces výuky
Organizace chodu školy
Připravované školní aktivity

V celkovém součtu u obou typů pozorovaných setkání, je však na prvním místě – proces výuky a připravované školní aktivity s následnou pozicí tématu organizace chodu školy. Četnost témat je v celkovém součtu více méně shodná.

Tabulka č. 12: Celková volba témat u obou typů jednání

Témata jednání
Proces výuky
Připravované školní aktivity
Organizace chodu školy

V této oblasti výzkumu metodou pozorování je zřetelný odlišný postoj dotázané mladé generace a pedagogů (ředitel školy, třídní učitelé) ve volbě prioritních témat k vzájemné diskuzi. Přesto na konec docházejí obě zmíněné skupiny k určitému kompromisu.

5. 1. 2 Přístup jednotlivých zúčastněných

Aktivita všech zúčastněných v rámci pozorovaných setkání má velmi pozoruhodný vývoj. Jak se se již zmínila v předchozí kapitole, iniciátorem všech setkání jsou vždy pedagogové. S tím, že jednání žákovské samosprávy svolává ředitel školy a třídnické hodiny třídní učitelé.

V úvodních částech je zřejmá aktivita převážně na straně pedagogů nejen v organizaci, ale také v obsahové stránce.

V druhé části jednání zastupitelského tělesa přebírali iniciativu členové, kdy předkládali svá témata k diskuzi. Při první pozorované schůzce byla aktivita členů o poznání nižší, než v případě druhého jednání. Jejich schopnosti argumentovat, účelně se dotazovat, společně v diskuzi kooperovat a orientovat se v probírané problematice, byly v rámci druhé pozorované schůzky z mého pohledu jistější. Debata tak nabrala podobu partnerského dialogu mezi ředitelem školy a členy zastupitelského tělesa. Přístup pana ředitele byl od začátku otevřený. Dával dostatečný prostor k názorům, připomínkám a návrhům ze strany členů. Nesnažil se jakkoli druhou stranu ovlivňovat svými názory, naopak respektoval názory členů a pokoušel se nalézt kompromisní řešení daných situací.

Možnost přednést vlastní témata k jednání žáci v třídnických hodinách využívají sporadicky. Zachytila jsem tuto skutečnost pouze dvakrát a to v případě 3. a 4. ročníků. Nelze však říci, že žáci aktivní nebyli. Jednotlivě se dotazovali, upozorňovali a zapojovali se do diskuze. Tyto komunikační procesy byly převážně však řízeny třídními učiteli, pouze v případě dvou diskuzí ve 3. a 4. ročnících pedagogové debaty neřídili, jen je koordinovali. Aktivita žáků při jednání roste úměrně s jejich věkem. Žáci prvního ročníku byli pouze pasivními příjemci informací, kdy výhradně odpovídali na dotazy třídní učitelky. V následujících ročnících aktivita rostla. Nejvíce se do diskuzí zapojovali žáci 3. a 4. ročníků, kdy byla znát argumentační schopnost, respekt k ostatním, dostatečná slovní zásoba a celkově otevřený postoj v komunikaci. Velmi zajímavý byl přístup žáků 2. ročníku. Vykazovali nejvýraznější asertivní postoj ve svých názorech a odolávali tak mírné manipulaci ze strany třídní učitelky. Obecně manipulaci ve svém působení pedagogové užívali úměrně se zřetelným dobrým úmyslem. Snažili se však žákům dávat prostor pro jejich názory, návrhy a připomínky z mého pohledu v dostatečné míře. V převážné většině se učitelé snažili dosáhnout kompromisu mezi všemi zúčastněnými v případě výstupů z třídnických hodin. Pokud však žákům nemohli vyjít vstříc, předkládali důvody a příčiny, nad kterými společně diskutovali.

V rámci diskuzí z velké části žáci mezi sebou spolupracovali málo. V debatách, se jednalo převážně o názory jednotlivců bez společného působení. Intenzita spolupráce opět souvisí s rostoucím věkem žáků. Kooperaci žáků jsem zaznamenala nejvíce u žáků 4. ročníku, kdy jejich společné působení mělo velký vliv na výsledky jednání.

Shrnutí pozorované aktivity všech účastníků jednání

Aktivita v organizační a obsahové stránce zmíněných pozorovaných činností převážně závisí na přístupu ředitele školy a třídních učitelů, s výjimkou přístupu členů žákovské samosprávy při předkládání témat v diskuzi. Snaha spoluúčastnit se na životě školy se zvyšuje s rostoucím věkem žáků a díky nabytým zkušenostem se zefektivňuje jejich působení. Pedagogové na jednání poskytují z mého pohledu dostatečný prostor k vyjádření potřeb a zájmů žáků, respektují je a snaží se o dosažení kompromisu. Jednání žákovské samosprávy jsou příkladem začínající partnerské spolupráce, která by se měla rozvíjet a prohlubovat.

5. 3 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření

Bylo rozdáno 270 dotazníků pro žáky a 25 dotazníků pro pedagogy. Ke zpracování dat bylo celkem sebráno 197 dotazníků od žáků a všech 25 dotazníků od pedagogů. V příloze č. 3 jsem statisticky zpracovala veškeré zjištěné informace ve formě tabulek s vyjádřením v procentech, v závorce jsou vždy uvedeny četnosti odpovědí. V analýze a interpretaci těchto dat jsem konkrétní zajímavá zjištění znázornila pomocí několika grafů. Ve zvoleném modelu kvalitativního výzkumu je dotazníkové šetření sice samostatnou součástí výzkumu, ale spíše doplňujícím šetřením zjišťující komplexní přístup účastníků vzdělávání k otázkám participace žáků na vybrané střední škole. S ohledem na tuto skutečnost jsem po zralé úvaze došla k závěru, v diplomové práci předložit pouze některá grafická znázornění zajímavých nebo komplexních zjištění, která zřetelně ukazují přístup účastníků výzkumu ke konkrétním problematikám. Výstupy dotazníkového šetření v této diplomové práci nabízí mnoho možností grafického vyjádření, což je z mého pohledu v souvislosti s hlavním cílem výzkumu nadbytečné.

Analýzu a interpretaci sebraných dat jsem rozdělila do subkapitol, které individuálně pojednávají o názorech žáků a pedagogů. V samostatné subkapitole pak tyto názory komparuji.

5. 3. 1 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření žáků

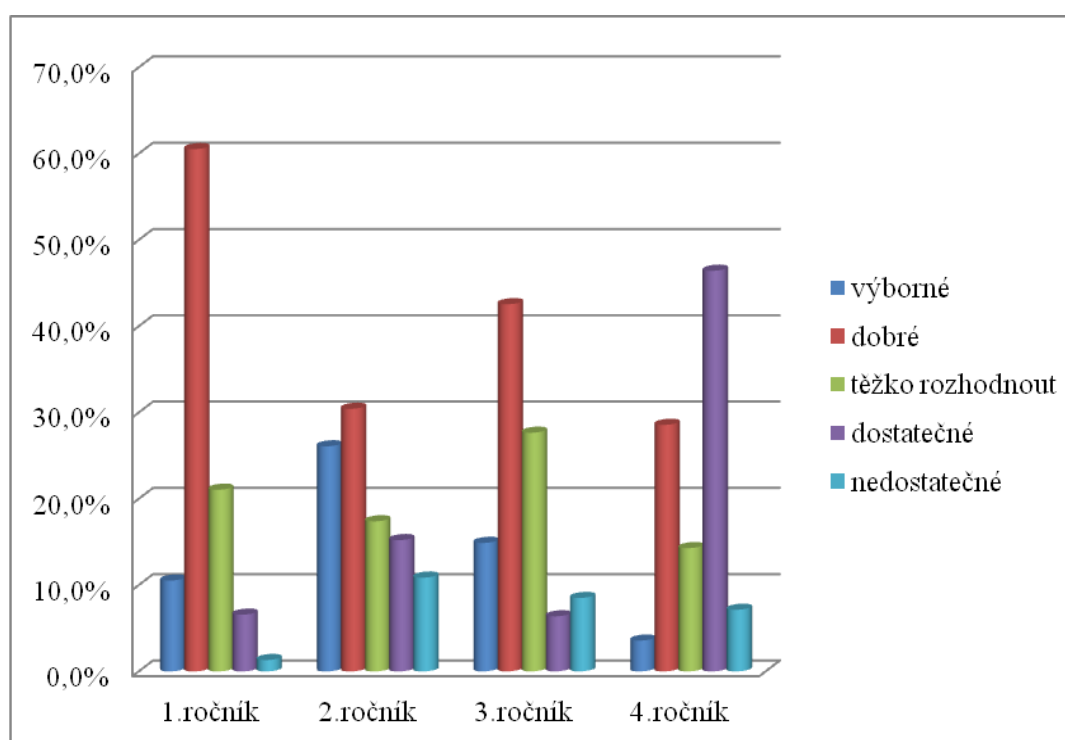
Analýza a interpretace dat vychází z podkladů statistického zpracování všech sebraných dat, které jsou uvedeny v příloze č. 3. V textu je četnost odpovědí uváděna procentuálně z důvodu rozdílného počtu žáků v ročnících a nezbytnosti porovnání přístupů jednotlivých ročníků k předloženým problematikám. Grafy, které jsou koncipovány také z podkladu statistického zpracování dat (příloha č. 3), znázorňují pouze zajímavé rozdíly názorů dotázaných respondentů. Z tohoto důvodu procentuální vyjádření odpovědí v textu nejsou shodná s procenty uvedené v grafickém znázornění. Celkový rozbor dotazníkového šetření žáků jsem rozdělila tematicky v souladu s položenými otázkami.

Možnosti podílet se na rozhodování o životě třídy

14 % dotázaných vnímají možnosti podílet se na životě třídy jako výborné. Necelých 45 % respondentů, s převahou žáků prvních ročníků, je cítí v celku dobré. Cca 21 % zúčastněných se v této oblasti těžko rozhoduje k odpovědi, nejvýrazněji chlapci třetích ročníků. Pro 14 % jsou možnosti dostatečné, zvláště v maturitních třídách. 6 % žáků uvádí, že nemá ani dostatečné možnosti aktivně se podílet na životě ve své třídě. Dívky a chlapci se v této otázce nejvíce shodují ve výběru odpovědi – dobrých podmínek. V dalších reakcích se rozcházejí. Chlapci jsou více nerozhodní, dostatečné a nedostatečné podmínky k aktivnímu zapojení se do života třídy uvedla větší část z nich, než tomu bylo u dívek. S rostoucím věkem žáků se snižuje pozitivní hodnocení podmínek pro možnost aktivně se zapojit do života třídy a především se zvyšuje podíl negativních hodnocení. Tento závěr ještě výrazněji vynikne, když porovnáme součty procent negativních odpovědí (hodnocení „dostatečné“ a „nedostatečné“) v nižších ročnících (13,6%) a ve vyšších ročnících (více než dvojnásobný podíl 29,3%).

Na druhé straně je pak zřejmý nerozhodný postoj třetích ročníků a odlišný názor žáků posledních ročníků. Je pochopitelné, že žáci vyšších ročníků mají se školou více zkušeností, tedy i kritičtější postoj. Tyto skutečnosti jsou znázorněny v následujícím grafu.

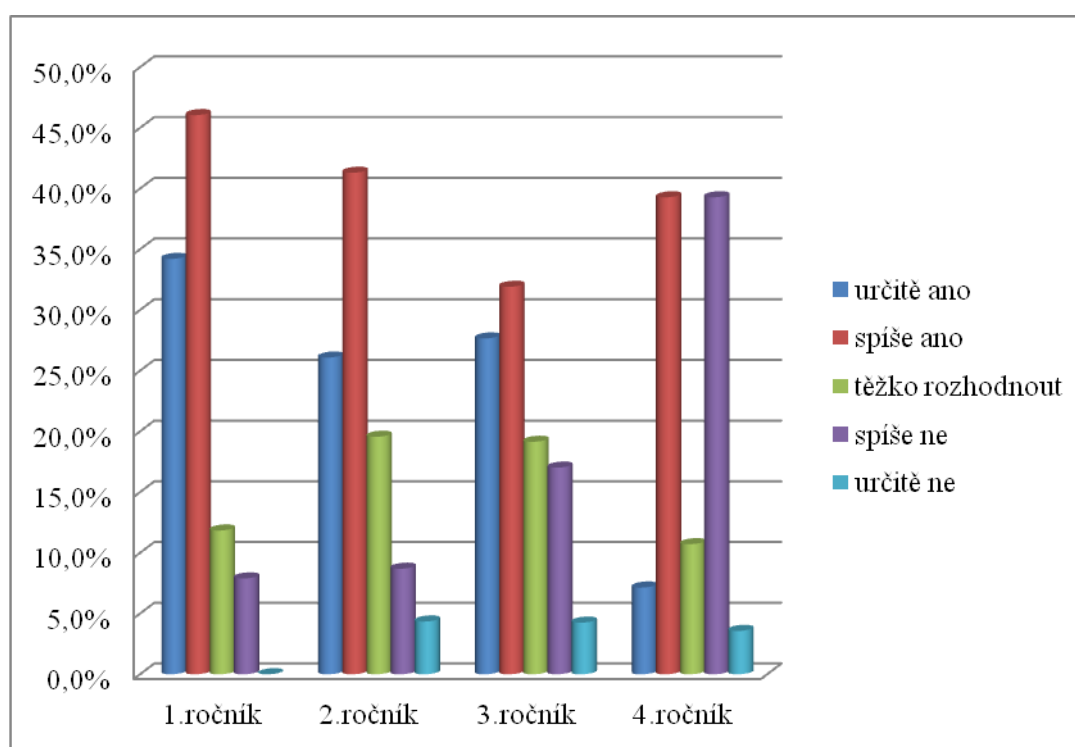
Graf č. 1 : Jaké máte možnosti podílet se na životě třídy?

Zájem podílet se na rozhodování o životě své třídy

Necelých 27 % dotázaných respondentů má zřetelný zájem aktivně se podílet na životě své třídy, dalších cca 41% tuto možnost spíše vítají. 15% žáků zaujímá neutrální postoj a zbylých 17 % zájem nemá, z kterých pouze 2,5% určitě ne. Z dotazníkového šetření dále vyplývá, že snahu být aktivní mají o něco málo větší dotázané dívky. Opět je zde zřejmá klesající tendence zájmu o možnost podílet se na rozhodování o životě třídy směrem od prvních ročníků ke čtvrtým. Velmi výrazným činitelem poklesu zájmu je volba odpovědi ve třídách čtvrtých ročníků, kdy sice chlapci zájem mají, dívky však tuto možnost spíše odmítají, a to až v cca 44 %. V předloženém grafu je znázorněna struktura odpovědí na tuto otázku.

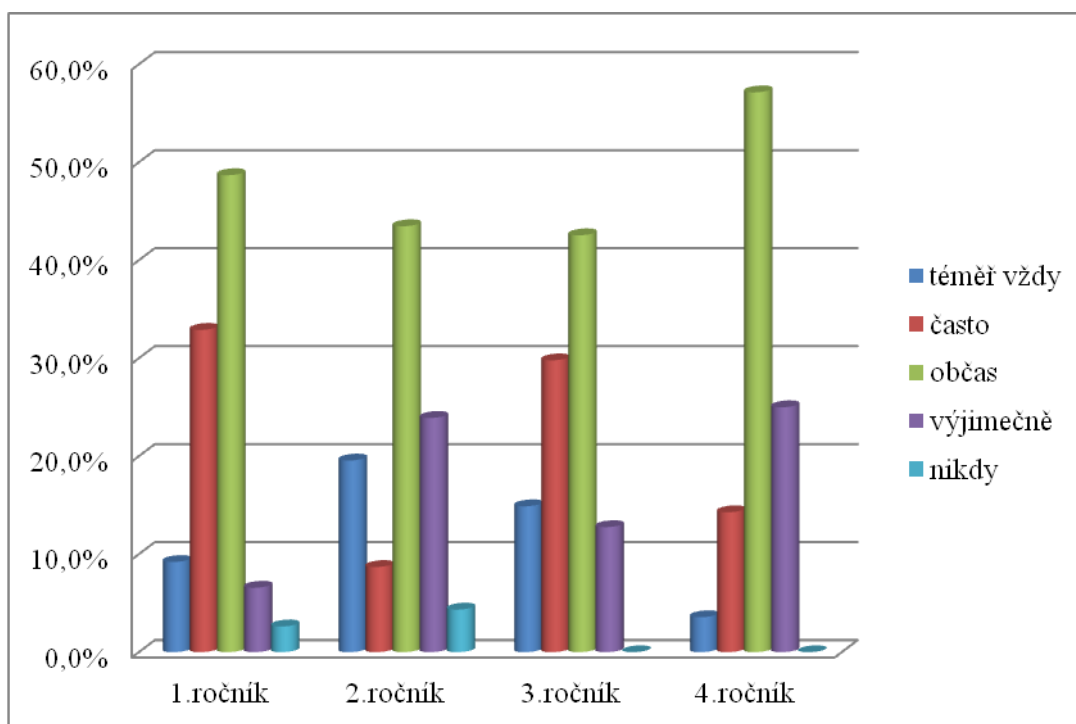
Graf č. 2: Máte zájem podílet se na rozhodování o životě své třídy?

Zapojování do rozhodování o životě třídy

Nejčastější volbou (cca přes 47 %) je u dotázaných respondentů odpověď, že se na rozhodování o životě třídy podílí občas, a to u obou pohlaví rovnocenně s největším podílem žáků čtvrtých a prvních ročníků. Také v případě obvyklé a časté účasti dívky a chlapci odpovídali shodně, i když jsou tyto reakce procentuálně nižší (36 % v součtu obou typů odpovědí) než aktivita občasná. Aktivita respondentů je zřejmá nejvíce u žáků prvních a třetích ročníků, kde volba odpovědi o účasti výjimečné a žádné je procentuálně velmi nízká. Z dotazníkového šetření vyplývá velmi nízká činnost žáků čtvrtých ročníků, která je způsobena nejen pouze občasnou aktivitou, ale také volbou odpovědi pouze výjimečného zapojení dívek. Časté stanovisko žáků občas je zřejmé z uvedeného grafu.

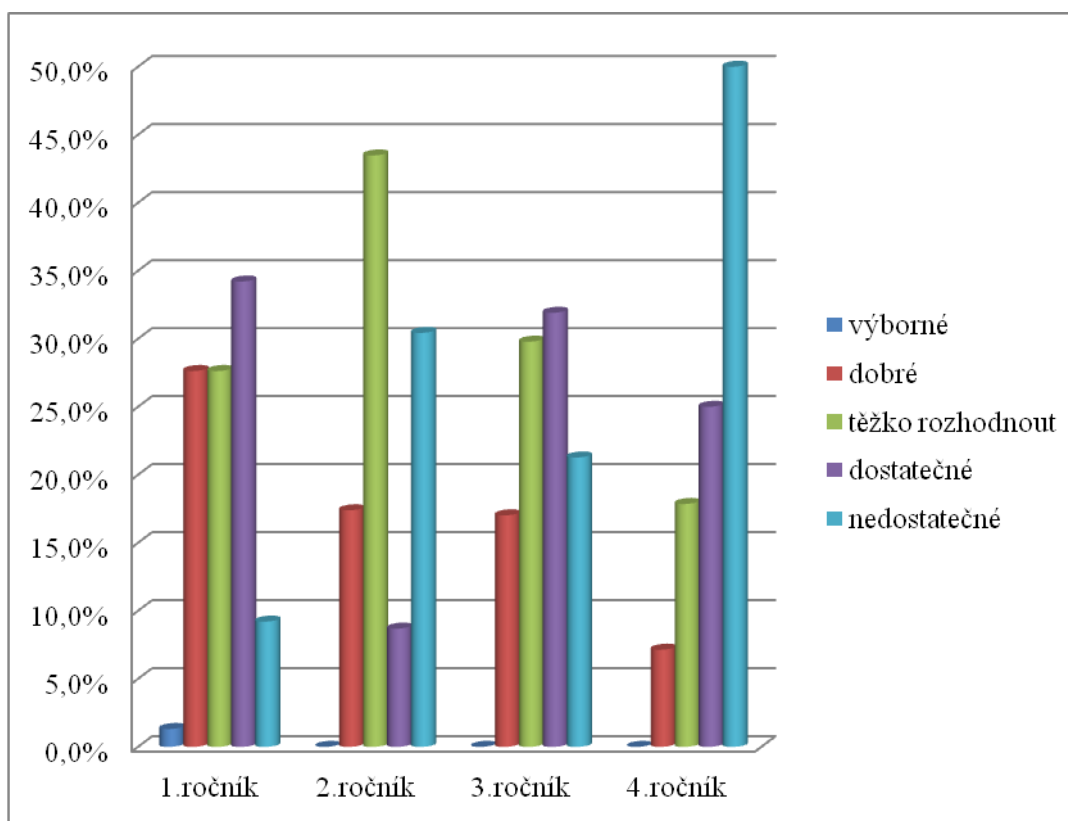
Graf č. 3: Do rozhodování o životě své třídy se zapojují:

Možnosti podílet se na rozhodování o životě školy

Z reakcí respondentů je zřejmé, že se u této otázky těžko rozhodují, až v cca 30 %, s významným vlivem dívek druhého ročníku. Dotázaní v převážné většině volili odpovědi dostatečné a nedostatečné možnosti, kdy chlapci více vnímají nedostatečný prostor k podílení se na životě školy ve srovnání s děvčaty. Žákyně čtvrtých ročníků vnímají možnosti podílet se na rozhodování o životě školy jako nedostatečné, a to v 52 % případech dotázaných maturantek. Z výzkumu vyplývá, že pokud vůbec žáci vnímají nějaké možnosti podílet se na životě školy, tak pouze dobré, nikoli výborné. Takové hodnocení uvádí z celé školy jen jediný žák v prvním ročníku. V následujících ročnících žáci spíše inklinují k opačnému stanovisku, což je znázorněno v grafickém vyjádření.

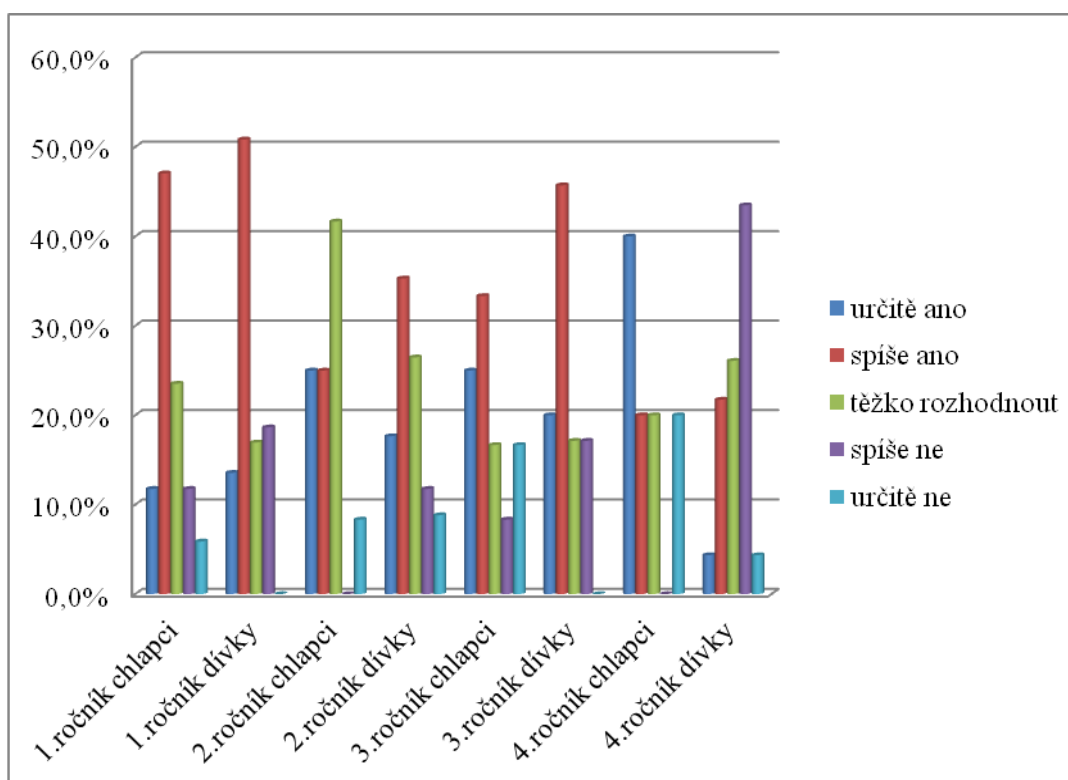
Graf č. 4: Jaké máte možnosti podílet se na rozhodování o životě Vaší školy?

Zájem podílet se na rozhodování o životě školy

Zájem podílet se na životě školy má dle dotazníkového šetření více jak polovina (56 %) dotázaných žáků s největším podílem prvních a třetích ročníků. 1/3 z nich volila odpověď – určitě ano a 2/3 – spíše ano. Další výraznou reakcí na otázku je celkový nerozhodný postoj u 22 % respondentů, a to hlavně u dotázaných chlapců druhého ročníku. Z výzkumu vyplývá přesahující zájem dívek nad chlapců aktivně se podílet na dění ve škole, s výjimkou čtvrtých ročníků, kde nerozhodný a pasivní postoj volili dívky. Mínění chlapců v maturitních třídách je zcela opačné, v převážné většině mají zájem účinně se podílet na dění ve škole. Názorová odlišnost obou pohlaví je zřejmá v uvedeném grafu.

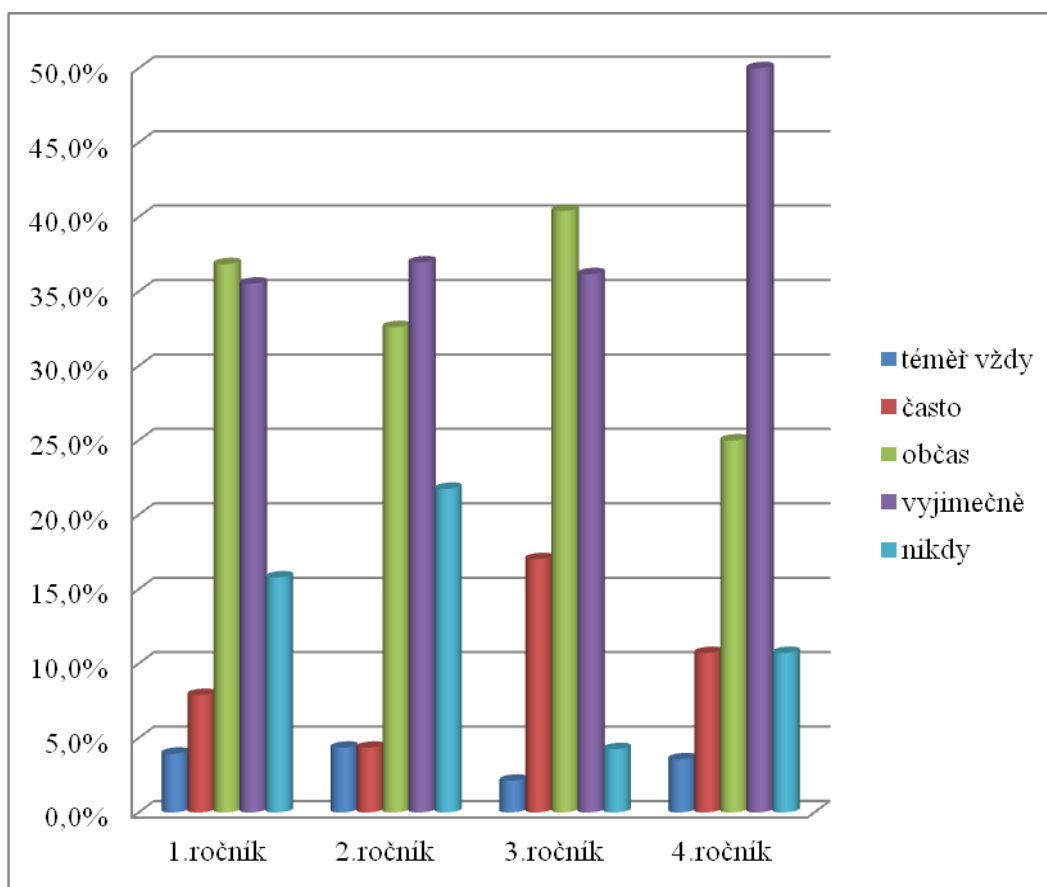
Graf č. 5: Máte zájem podílet se na rozhodování o životě Vaší školy?

Zapojení do rozhodování o životě školy

Většina žáků (38%) se dle odpovědí v dotazníkovém šetření zapojuje do rozhodování o životě školy výjimečně. Nejčastěji tuto odpověď volili dívky a to hlavně žákyně maturitních ročníků. V 35% odpovědí se objevilo občasné aktivní zapojení do dění školy. Tento názor preferují více chlapci v porovnání s děvčaty, ve všech ročnících srovnatelně. Necelých 14 % dotázaných se nezapojuje, a to převážně žáci druhých a prvních ročníků. Časté a obvyklé zapojení se do života školy je zřejmé u cca 14 % žáků školy. Největší podíl aktivních jedinců s ohledem na celkový počet žáků v daném ročníku je v třetím ročníku, na druhém místě jsou žáci čtvrtého ročníku, na třetí pozici je první ročník a nejmenší podíl aktivních zástupců se nachází ve třídách druhých ročníků. Zajímavý poměr procentuálního podílu aktivních žáků v jednotlivých ročnících je možné vidět v uvedeném grafu.

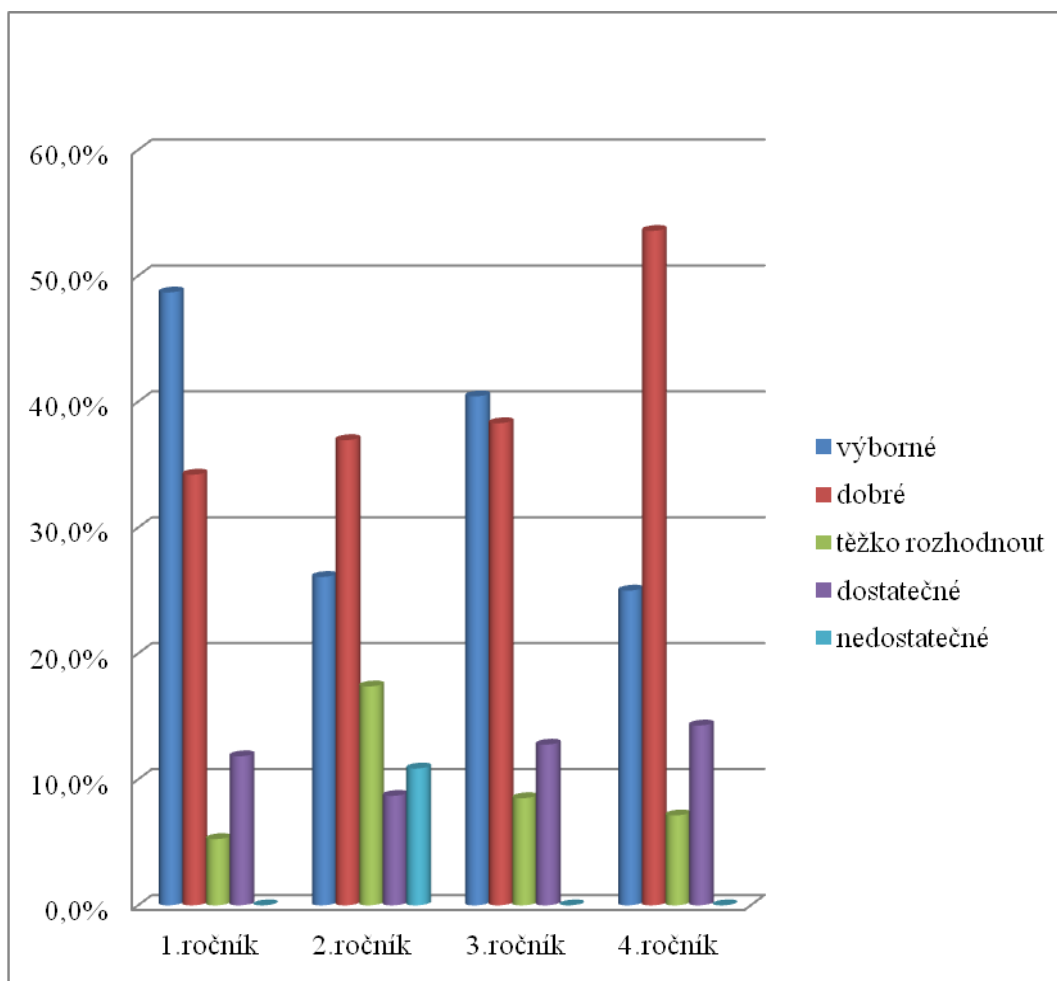
Graf č. 6: Do rozhodování o své škole se zapojují:

Informovanost o výsledcích jednání žákovské samosprávy

Z výzkumného šetření vyplývá převážná spokojenost dotázaných, 38% určitě souhlasí s dostatečnou informovaností a cca 39 % spíše souhlasí, přičemž dívky jsou výrazně spokojenější. Největší spokojenost vyjadřují žáci prvních ročníků, dále pak třídy třetích a čtvrtých ročníků. Nerozhodný postoj zaujímají spíše chlapci, a to hlavně v druhých ročníkách. Nejméně jsou spokojeni s informováním o výsledcích zatupitelského tělesa žáci druhých ročníků.

Graf č. 7: Jste dostatečně informován/a o výsledcích jednání školní žákovské samosprávy?

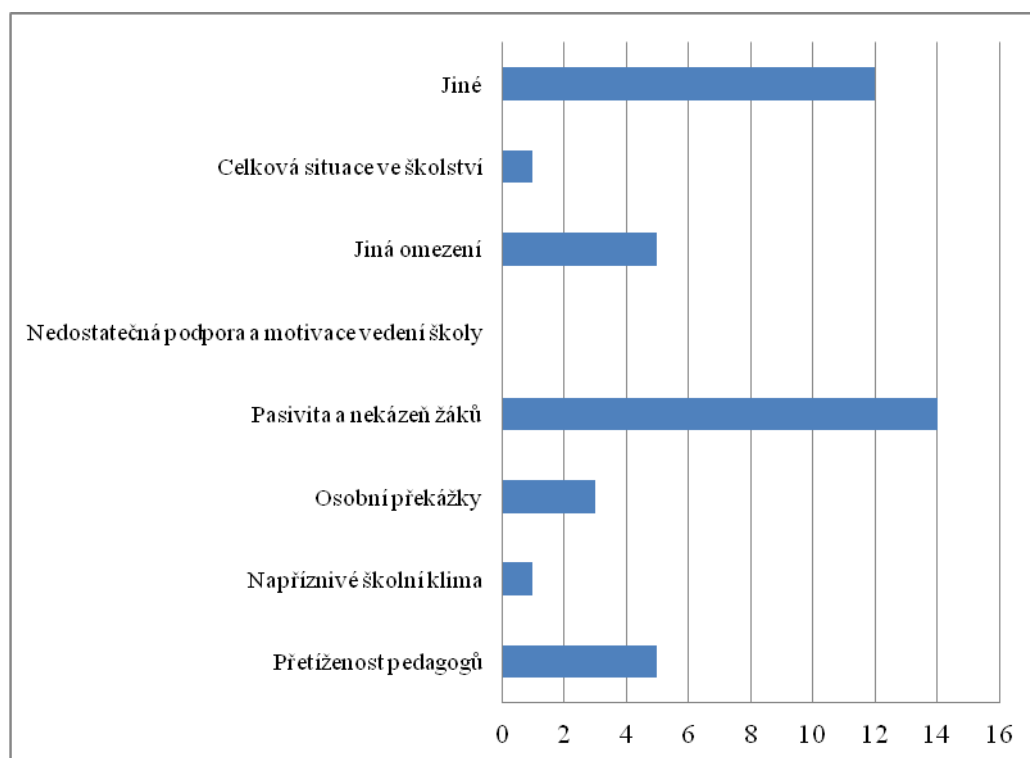
5. 3. 2 Analýza a interpretace dat dotazníkového šetření pedagogů

V této analýze jsem převážně interpretovala data dle četnosti odpovědí, protože se jedná o názory jednotlivců v dané skupině. Procentuální vyjádření v rozboru reakcí učitelů nemá své opodstatnění.

Z 25 dotázaných pedagogů školy má zájem účastnit se a podporovat žákovskou participaci na škole 18 učitelů, což je víc jak 70 % pedagogického sboru. Jen 5 z nich má však zřetelný zájem a 13 pedagogů se k žákovské participaci spíše přiklání. Za zřetele hodné a do jisté míry alarmující považuji, že 7 pedagogů (to je 28 %) uvedlo na to, zda mají zájem „účastnit se a podporovat žákovskou participaci“ nerozhodný postoj. Kromě nerozhodného postoje 2 učitelů cítí dostatečnou podporu a motivaci od vedení školy převážná část pedagogického sboru. Z nich je, ale jen polovina o této podpoře zcela přesvědčených a 11 učitelů (tedy plných 44 %) je o podpoře přesvědčena s výhradami. Ještě více alarmující je skutečnost, že plných 52 % učitelů si není jistá, zda participace žáků přispívá k lepšímu a efektivnějšímu chodu školy. 4 pedagogové jsou přesvědčeni o účinném přínosu aktivní spoluúčasti žáků na životě školy a 7 se k výhodám participace žáků spíše přiklání. V následujícím grafu jsou uvedena veškerá omezení žákovské participace, která pedagogové vnímají.

Je zřejmé, že učitelé omezení žákovské participace vidí především v pasivitě a nekázní žáků. Dalším výrazným problémem je dle učitelů, dojíždění žáků do školy a jejich mimoškolní aktivity, které jsou nejčastěji uváděny v případě odpovědi – jiné. 5 učitelů vidí negativní vliv na participační procesy v nedostatečné organizaci práce a složení pedagogického sboru, které jsou zahrnuty do odpovědi – jiná omezení. Posledním výrazným omezením jsou pro dotázané osobní překážky, jako je strach, ostych, nejistota, únava a skepse, které ústí v určitý nezájem o danou problematiku. V závěru dotazníkového šetření učitelé vyjadřují z velké části spokojenost s informováním o výsledcích jednání žákovské samosprávy.

Graf č. 8: Jaká vidíte omezení žákovské participace na vaší škole?

5. 3. 3 Shrnutí dotazníkového šetření žáků a pedagogů

S rostoucím věkem žáků se snižuje pozitivní hodnocení příležitostí aktivně se zapojit do života třídy. S tím patrně souvisí též klesající zájem podílet se na životě třídy, i když není tak zřetelný. V kontextu těchto skutečností je zjevná pouze občasná aktivita v rámci života třídy u převážné části dotázaných respondentů, kterou uvádějí ve svých sděleních. Rovněž v případě možností podílet se na životě školy respondenti spíše inklinují k negativnímu stanovisku nebo zaujímají nerozhodný postoj. Zájem o podílení se na rozhodování o životě třídy i školy má ve třech ročnících více než 50 % žáků. Klesající procenta zájmu již skoro dospělých žáků ve čtvrtém ročníku mohou mít příčinu v minulosti školy a také v určité míře deziluze existující ve společnosti v možnost veřejné záležitosti měnit svým působením. Navíc je z údajů v tabulce uvádějící vyhodnocení odpovědí na otázku zájmu účasti na životě školy v příloze č. 3 je zřejmé, že je tato nízká hodnota zájmu výrazně ovlivněna extrémním postojem dívek – zatímco chlapci odpovídají pozitivně v 60% tak dívky ve 26 %.

O výstupech z jednání žákovské samosprávy jsou dobře informováni.

Z dotazníkového šetření vyplývá velmi výrazná aktivita žáků třetích a hlavně prvních ročníků, kde je zaznamenán i celkový zájem o dění kolem nich. Dále je zde zřejmý odmítavý postoj maturantů, s výjimkou jejich aktivity na rozhodovacích procesech o životě školy. Kromě důvodů uvedených v předchozím odstavci může být i příprava na maturitní zkoušky, které jsou pro ně prioritní.

Zajímavý je přístup žáků druhých ročníků. V mnoha problematikách zaujmají nerozhodný postoj. Zájemem a aktivitou inklinují spíše k pasivnímu stanovisku a jejich názory oscilují v rámci všech nabídnutých možností. Je zde tedy zřejmá názorová rozdílnost respondentů stejného věku.

Většina pedagogů na této škole má zájem rozvíjet a podporovat participaci žáků na této škole. Ve svém působení jsou podporováni a motivováni vedením školy. Nejsou však přesvědčeni, že by spoluúčast žáků v rozhodovacích procesech o životě školy mohla výrazně přispět k efektivnějšímu chodu a rozvoji. Mezi klíčové faktory, které omezují účinnou participaci žáků, řadí nezájem žáků, nedostatek jejich času z důvodu dojíždění a možné nedostatky v organizaci práce. O výstupech jednání žákovské samosprávy jsou z jejich pohledu dobře informováni.

5. 4 Shrnutí výsledků a diskuze

V této části diplomové práce shrnuji poznatky o činnosti žákovské samosprávy a realizaci participace žáků, které vyplývají z rozhovorů, pozorování a dotazníkového šetření účastníků vzdělávání Obchodní akademie, vyšší odborné školy cestovního ruchu a jazykové, Karlovy Vary – části Obchodní akademie. Dále uvádím podněty pro zlepšení podmínek k rozvoji participace žáků a konkrétně k činnosti žákovské samosprávy na škole.

Cílem výzkumu bylo identifikovat klíčové posilující a omezující faktory v činnosti žákovské samosprávy z pohledu žáků a pedagogů školy.

Analýza rozhovorů ukázala zřetelnou a všeobecně vnímanou podporu ředitele školy a několika málo učitelů pedagogického sboru, jako nejdůležitější motivaci pro činnost zastupitelského tělesa. Tento pozitivní přístup, dílčí úspěchy žákovské samosprávy a zájem o názory žáků jsou z obou zjišťovaných pohledů klíčovými faktory, které činnost samosprávného orgánu posilují. V dalších formulacích pozitivních vlivů se však žáci a pedagogové rozcházejí. Pro žáky jsou zásadními pozitivními vlivy možnost přímého jednání s ředitelem školy a šance ovlivnit život ve škole. Třídní učitelé kromě své podpory a podpory několika málo kolegů, vidí pozitivní vliv také v aktivitě části žáků školy. Při komparaci těchto názorů je zřejmá logická souvislost. Existující možnosti, které zastupitelské těleso poskytuje žákům, jsou pro pedagogy obtížně vnímatelné a naopak. Zajímavostí však je, že dotázaní pedagogové identifikují jako jeden z posilujících faktorů aktivitu několika žáků, ale sami žáci si tento pozitivní vliv neuvědomují.

Při pozorování činnosti žákovské samosprávy a třídnických hodin jsem zaznamenala kladný přístup ředitele školy a třídních učitelů, tak jak jej vnímají žáci a členové zastupitelského tělesa. Pan ředitel a třídní učitelé z mého pohledu poskytují dostatečný prostor k vyjádření potřeb a zájmů mladé generace, které respektují a snaží se o dosažení kompromisu. Především při jednání zastupitelského tělesa jsem zaznamenala jistou partnerskou diskuzi a spolupráci. Tato pozorovaná zjištění potvrzují výstupy z rozhovorů ohledně posilujícího faktoru – pozitivní přístup ředitele školy a třídních učitelů.

Z rozboru rozhovorů nadále vyplývá větší shoda obou zjišťovaných pohledů ve volbě omezujících vlivů v činnosti žákovské samosprávy, než tomu bylo v případě posilujících činitelů. Převážná většina dotázaných respondentů obou skupin mezi klíčové negativní vlivy řadí slabý zájem a malou aktivitu mladé generace i nedostatek času. Formulaci tohoto omezujícího faktoru potvrzuje i dotazníkové šetření pedagogů. Ředitel školy a třídní učitelé navíc na stejnou úroveň řadí nedostatek finančních prostředků. Příčiny nedostatku času však vnímají žáci a dotázaní pedagogové rozdílně. Je však zřejmé, že mladou generaci omezuje ve větší aktivitě a případném zájmu o problematiku žákovské participace náročnost výuky a dojíždění do školy.

Pedagogové však spatřují důvody i v životním stylu svých žáků, kteří se podle jejich názoru převážně zajímají pouze o své osobní zájmy a potřeby. Avšak v další formulaci omezujících faktorů se shodují. Neuspokojivé ocenění aktivního přístupu a velmi slabou podporu učitelů vnímají stejně, i když jim připisují odlišnou váhu. Zajímavá je sebereflexe učitelů a ředitele školy, kteří své nedostatky radí před nedostatečné ocenění, ač mají pro ně vysvětlení. Náročnost profese ředitele a pedagogů, špatné nastavení evaluace a školského systému jim dle jejich názorů neumožňuje větší aktivitu. Žáci však v souvislosti s jejich malou podporou vnímají i neuspokojivé vztahy, které mezi nimi panují a cítí k učitelům jistou nedůvěru. Tuto skutečnost si však dotázaní pedagogové a ředitel školy neuvědomují. Nicméně se společně shodují v další okolnosti redukující činnost samosprávného orgánu žáků, a tou jsou dosavadní malé zkušenosti s touto činností.

Z analýzy činnosti žákovské samosprávy a třídnických hodin, která vychází z výstupů rozhovorů a pozorování, je zřejmé, že samotná realizace těchto aktivit je převážně řízená buď ředitelem školy, nebo třídními učiteli. Při jednání zastupitelského tělesa je sice nastolen partnerský dialog, ve kterém však členové zastupují pouze zájmy svých tříd. Na těchto tématech se ve svých třídách společně dohodnou a následně je prezentují na jednáních. Nicméně při pozorování třídnických hodin jsem nezaznamenala ani v jednom z případů, že by se žáci dohodli na podkladu pro jednání zastupitelského tělesa. Předkládání podnětů žáků k jednání závisí pouze na činnosti členů zastupitelského tělesa. Témata pro jednání samosprávy a výstupy z těchto setkání jsou prezentovány pouze zástupci tříd, kteří se ve svých odpovědích zmiňují o náročnosti tohoto procesu. Jejich spolužáci mají velmi malý zájem se podílet na tvorbě podkladů pro jednání a nejsou ani ochotni naslouchat při předkládání výsledků činnosti.

Je zde zřejmá absence systematičnosti v informování všech účastníků vzdělávání, popřípadě veřejná prezentace výstupu činnosti žákovské samosprávy. Individuální přístup členů potvrzuje fakt, že se členové zastupitelstva setkávají jednou za dva měsíce pouze na jednání s ředitelem školy. Z jejich sdělení vyplývá, že nemají potřebu jakkoli mezi sebou kooperovat a případně se scházet mimo tato jednání. Na druhou stranu vnímají potřebu společného působení, aby měli možnost více ovlivnit život ve škole.

Avšak vyjadřují spokojenost s frekvencí a formou činnosti zastupitelského tělesa tak, jak je realizována. Nejen členové samosprávy, ale i samotní žáci připouští potřebu větší podpory ze stran učitelů, aby jim pomohli s jejich konáním. Vnímají své nedostatečné zkušenosti, jako omezující faktor a rádi by přijali pomocnou ruku. Zároveň však vyjadřují však obavu z možné manipulace ze stran pedagogů. Žákovská samospráva není nijak systematicky řízena. Chybí zde rozdělení funkcí mezi jednotlivé členy (předseda, místopředseda, jednatel, ...) a role koordinátora z řad učitelů, který by žákům napomohl v jejich činnosti. Z výzkumu vyplývá, že ve třídách neexistují třídní samosprávy, které by spolupracovali se školní samosprávou. Je zde zřetelná absence jakéhokoli systematického propojení, které by napomohlo k větší efektivnosti činnosti zastupitelského tělesa.

Obsahem jednání žákovské samosprávy jsou tedy témata, která účastníci jednání předkládají. Z rozhovorů a pozorování jsem zaznamenala očekávatelnou rozdílnost navrhovaných témat. Pro žáky jsou podstatné spíše aktivity školy, vzdělávání a chod školy jsou pro ně druhořadé. Pro pedagogy a ředitele školy jsou zásadní témata zcela opačná - proces vzdělávání a chod školy řadí na první místo. Přesto nakonec docházejí obě zmíněné skupiny k určitému kompromisu. V případě třídnických hodin tato témata převážně předkládají třídní učitelé. Žáci jsou schopni a ochotni diskutovat, navrhopvat, vyjadřovat své názory a předkládat své připomínky. Avšak pouze v rámci jednotlivých aktivit, které jsou organizovány učiteli. Iniciativu vykazují výhradně v případě pro ně problematického přístupu pedagogů.

Z provedeného dotazníkového šetření je zřejmé, že s rostoucím věkem žáků se snižuje pozitivní hodnocení příležitostí aktivně se zapojit do života třídy. S tím patrně souvisí zaznamenaný pokles zájmu, i když není tak zřetelný. Velká část žáků uvádí svoji účast na životě třídy jako občasnou. Podmínky pro účast na životě školy žáci vnímají spíše nedostatečnými, přesto více jak polovina z nich má zájem o spoluúčast v rozhodovacích procesech na dění školy, a to především první a třetí ročníky. Avšak nejvíce aktivity v rámci života školy uvádí dotazovaní třetích a čtvrtých ročníků i přes své negativní hodnocení vnímaných podmínek k této činnosti.

Z reakcí učitelů vyplývá, že i když mají zájem rozvíjet a podporovat žákovskou participaci na škole, nejsou však přesvědčeni o jejím výrazném vlivu na lepší chod a rozvoj školy. A to přesto, že jsou v tomto směru vedením školy podporováni a motivováni. Jak jsem se již zmínila, převážná část těchto dotázaných pedagogů udává jako klíčový negativní vliv participace žáků nedostatek času žáků z důvodu dojíždění do školy a jejich mimoškolních aktivit. O výstupech jednání žákovské samosprávy jsou obě skupiny dobře informovány.

V případě přístupu dotázaných žáků je z průběhu celého kvalitativního výzkumu zřejmá určitá disonance. Z dotazníkového šetření vyplývá jejich nespokojenost v případě možností podílet se na životě třídy a školy, klesá tím jejich zájem i aktivita. Na druhou stranu z odpovědí členů žákovské samosprávy vyznívá jejich nespokojenost v případě spolupráce se svými spolužáky. Zdůrazňují, že je velmi problematické se v rámci třídy dohodnout na tématech, která mají předložit v rámci jednání zastupitelského tělesa a zpětně jejich spolužáci dokonce ani nemají zájem o výstupy z těchto jednání. Dalším výrazným nesouladem je postoj významné části pedagogů, uvádějí, že chtějí rozvíjet participaci žáků, a přitom nevěří jedné z jejich podstat a významů. V takovém případě je pravděpodobně nereálné (předpokládat u nich nějaké efektivní úsilí).

Je tedy nutné si uvědomit, že participace žáků má dva cíle: příznivě ovlivnit proces výchovy a vzdělávání ve škole, ale také vyvolat v žácích pro jejich další život přesvědčení o tom, že má smysl se podílet na věcech veřejných, na životě komunit, ve kterých se mladí lidé budou pohybovat. Proto, aby tyto cíle mohly být realizovány je zapotřebí předcházet možným participačním rizikům, uvědomit si výhody participačních procesů a adekvátně reagovat na v praxi objevující se negace. Dalším velice důležitým aspektem, který je zásadní pro aktivní participaci žáků, jsou základní kritéria, na něž je třeba klást důraz.

Vzhledem k výstupům tohoto kvalitativního výzkumu jsem došla k závěru, že existující formu participace žáků na této střední škole lze v intencích definic uvedených v teoretické části práce označit za participaci informovanou.

Jedná se o participaci vymezenou pedagogickými pracovníky, kdy žáci rozumějí aktivitám a znají důvod své účasti. Jejich názor je respektován, ale sami o věcech nerozhodují. Plně se zde projevuje v předchozím uváděné riziko absence role koordinátora, který by žáky v participačních procesech vedl. Také podpora pouze malé části pedagogických pracovníků napomáhá k reedukaci činnosti žákovské samosprávy. Objevuje se zde i velmi malý zájem žáků zapojit se do procesu spolurozhodování, který vnímají všichni dotázaní respondenti. Nedostačující finanční prostředky a absence podpory zřizovatele napomáhá k jistému nezájmu a slabé aktivitě většiny účastníků vzdělávání na dané škole.

Doporučuji, aby se ředitel a pedagogové školy zaměřili na důležitá kritéria, která musí být dodržena v případě zlepšení podmínek pro rozvoj participace žáků na této škole. Navrhuji zlepšit spolupráci jednotlivých tříd se zastupitelským tělesem žáků. Tento úkol je převážně směřován na pedagogy školy a to nejen na třídní učitele. Je zapotřebí, aby pedagogové v této problematice společně na žáky pozitivně působili, a hlavně věřili smyslu žákovské participace. Pokud nebudou v tomto ohledu jednotní, není možné změnit stávající skutečnost. V případě účinné spolupráce je zapotřebí věřit jejímu smyslu. Uvědomuji si náročnost a špatné ocenění pedagogické profese. Na druhou stranu lze využít spolupráce žáků k posílení vzájemné důvěry. Rozhodnutí, která budou společně vytvořena, budou pak lépe žáky respektována. Znamená to tedy otevřenou diskuzi o příčinách a podnětech nařízení, které škola plánuje realizovat. Dále je díky aktivní spoluúčasti žáků na životě třídy a školy možné zvýšit kázeň žáků a minimalizovat jejich přestupky v chování. Pro zefektivnění kooperace tříd se zastupitelským tělesem, je nutná systematická příprava podnětů pro jednání.

V jednotlivých třídách by měli pracovat třídní samosprávy, které se zaměří na přípravu těchto návrhů. Koordinátorem v tomto případě může být třídní učitel. Určitou námitkou může být časová náročnost učitelské profese, kdy již nezbývá čas i popřípadě chuť na další takovou zátěž. Dalším problémem je malý zájem žáků, který je třeba zintenzivnit. Tyto dva aspekty spolu úzce souvisí.

Pokud však žáci budou více v této problematice aktivní, nebude práce učitelů v tomto ohledu tolik náročná. Možným řešením v motivaci žáků je ocenění jejich aktivity navíc. Uvědomuji si fakt nedostatku finančních prostředků, ale jsem přesvědčená, že lze tuto činnost žáků ohodnotit i méně nákladným způsobem. Ústní pochvala pana ředitele školy je sice pozitivní, ale jak vyplývá z vyjádření žáků, je zapotřebí, aby činnost žáků ocenili i pedagogové. V současné době pozitivní hodnocení vnímá mladá generace pouze od několika učitelů. U ostatních cítí bagatelizování a znevažování jejich snahy. Tuto vnímanou negaci je třeba změnit. Dobrou zprávou je, že pan ředitel připravuje zabudování výstavní vitríny, kde chce veřejně ocenit tuto práci žáků. Možností je veřejná prezentace pozitivního hodnocení na slavnostních akcích školy. Eventualitou je také poskytnutí jistých výhod aktivním žákům. V případě organizace atraktivních projektů v rámci školy, by tito žáci mohli mít přednost v účasti.

Zefektivnění systému přípravy podnětů k jednání žákovské samosprávy je jedním nikoli jediným kritériem, na které je třeba se zaměřit. Dalším podstatným krokem je ustanovení role koordinátora z řad pedagogů, jenž by metodicky vedl činnost zastupitelského tělesa. Doporučuji, aby každý začátek školního roku si žáci svého koordinátora zvolili. Nejprve návrhem jednotlivých tříd a pak vlastní volbou v samosprávě školy. Tím učitel získá určitou prestiž a vyjádřenou důvěru žáků. Jeho odměna by mohla být zohledněna v ročním odměňování. Hlavní náplní této funkce je metodické vedení členů žákovské samosprávy, kdy je vybaví potřebnými kompetencemi pro tuto činnost.

Dalším doporučením je zefektivnit působení zastupitelského tělesa. Pokud je cílem žáků co nejvíce ovlivnit dění školy, je nutné působit jednotně nebo alespoň koordinovaně. Proto se však nelze setkávat pouze na jednání s panem ředitelem, ale musí být jasná posloupnost mezi přípravou a realizací. Samosprávný orgán by se měl setkávat častěji a to i bez přítomnosti vedení školy. Na těchto samostatných jednáních je zapotřebí připravit společná témata pro jednání s vedením školy. Nehájit pouze zájmy svých tříd, ale spojit síly a stanovit si společné priority, kterých chtějí dosáhnout.

Prezentovat svou činnost (záměry, návrhy, výstupy z jednání, připravované projekty, průběhy jednání, ...) veřejně na stránkách školy. Pro takovou účinnou činnost je nutné, aby byla ustanovena pravidla činnosti žákovské samosprávy (stanovy) a členové si mezi sebou rozdělili funkce (předseda, místopředseda, jednatel, zapisovatel, ...) – volbou v rámci žákovské samosprávy. Každá z těchto rolí by měla mít své pravomoci a dané úkoly. Hájit zájmy a potřeby žáků v případě jednání jak s vedením školy, tak s městskou radou dětí a mládeže Úřadu města Karlovy Vary, nemusí celá žákovská samospráva, ale pouze zástupci (předseda, místopředseda, jednatel), kteří by měli mít o zvolených tématech a postojích žákovské samosprávy i školy jako celku co největší povědomí. Tyto funkce by mohli být určitou prestižní záležitostí pro žáky, pokud by byly pedagogy respektovány a uznávány. Pod metodickým vedením koordinátora z řad pedagogů je pak možné společně realizovat zajímavé participační projekty.

Skutečnost, že neexistuje spolupráce s Krajskou radou dětí a mládeže je sice nepříznivá, nikoliv však bezvýchodná. Kooperace s městskou radou dětí a mládeže Úřadu města Karlovy Vary nabízí mnohé eventuality k rozšíření aktivit zastupitelského tělesa. Je třeba vycházet ze skutečnosti, že nikdy nebudou všichni žáci aktivní, ale je důležité podpořit ty, co zájem mají a vyslat je k účasti na projektech širšího významu právě za podpory zmíněné městské rady dětí a mládeže.

Zabývám-li se metodami, které mají přispět ke splnění cílů participace žáků, pak je nutné posoudit, zda si tyto cíle v ničem nekonkurují. Zda aktivita podporující splnění cíle jednoho, nemůže nepříznivě ovlivnit plnění cíle druhého. Pokud se jedná o příznivé ovlivnění procesu výchovy a vzdělávání, je určitou prioritou rozvíjet spolupráci mezi všemi účastníky vzdělávání. Kooperací, otevřenou komunikací, uznáním a vzájemným respektem k názorům a potřebám všech zúčastněných, je možné zvýšit důvěru mezi žáky, učiteli a vedením školy. Pokud se podaří v žácích vyvolat zájem a přesvědčení, že má smysl podílet se na životě školy, pak je možné dojít k naplnění druhého cíle.

To znamená, že díky pozitivním zkušenostem ze školního prostředí pak snáze žáci dojdou k přesvědčení, že má smysl se podílet na věcech veřejných, na životě komunit, ve kterých se budou pohybovat. Participační kompetence získané ve škole jim napomůžou k jistější orientaci a seberealizaci v demokratické společnosti. Došla jsem k závěru, že aktivity vedoucí k oněm dvěma cílům si vzájemně nekonkurují. Zabývám se tedy jen cílem v oblasti vzdělávání a výchovy a jsem přesvědčena, že navržená opatření přispějí i ke splnění cíle druhého.

Závěrem je třeba dodat, že vybraná střední škola je teprve na začátku cesty realizace participace žáků formou žákovské samosprávy. A nemůže tomu být jinak, protože se efektivními participačními procesy zabývá krátkou dobu. Pozitivní je nadšení ředitele a několika pedagogů školy, kteří se snaží proces spolurozhodování rozvíjet a vést žáky v duchu demokratických zásad. Doufám, že výsledky zjištění provedeného kvalitativního výzkumu jim mohou pomoci k další tvořivé práci a jsem přesvědčena, že i přes jejich velmi náročnou profesi, absenci podpory zřizovatele a nedostatek finančních prostředků nasměrují žákovskou participaci správným směrem. Jsou na začátku hledání společné řeči všech účastníků vzdělávání a teprve koncipují strukturu, která jim pomůže v další realizaci. Je před nimi ještě mnoho práce a je zapotřebí, aby se ve svém působení sjednotili a tím tak mohli ovlivnit co největší část žáků školy. Myšlenka a pozitivní přístup k této problematice, alespoň části účastníků vzdělávání, je dobrým impulzem k další práci.

6 ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá v současné době velmi aktuálním tématem participací žáků. Teoretická část byla koncipována tak, aby uvedla do zkoumané problematiky a současně podněcovala k zamyšlení nad jednotlivými aspekty celého procesu participace žáků. Objasňuje aktuální problematiku žákovské participace a porovnává zkušenosti s činností žákovských samospráv v zahraničí a v České republice.

Tato část práce ukázala na rozdílnou úroveň i v oblasti teoretického i empirického zpracování tématu u nás a v zahraničí. Výrazně se zde ukazuje jisté zpoždění české pedagogiky, která se přitom může inspirovat z mnoha zahraničních zkušeností.

Ve školské legislativě České republiky není toto téma předmětem zájmů politiků, existence žákovských samospráv je ponechána jediné na rozhodnutí ředitelů školských zařízení. Podmínky pro činnost či kompetence žákovských zastupitelských těles a mechanismy zaručující skutečný, nikoliv formální vliv těchto těles na rozhodovací procesy a života ve škole nejsou žádným způsobem specifikovány. V kapitole pojednávající o možnostech využití žákovské participace jako nástroje přípravy pro schopnost aktivního občanského chování jsou zaznamenány možná rizika, výhody a nevýhody realizace participačních procesů a jsou zde vymezena základní kritéria, která je třeba dodržovat pro aktivní spoluúčast žáků v rozhodovacích procesech na životě škol. Předložením nejznámějších modelů, které jsou známy opět hlavně ze zahraniční literatury, jsou představeny nejčastěji užívané formy participace, které se objevují v praxi. Největší prostor je dán žákovským samosprávám, vzhledem k hlavnímu tématu diplomové práce. Teoretická část je uzavřena charakteristikou vybraného subjektu pro výzkum.

Ve výzkumné části je uvedeno vlastní kvalitativní šetření formou polostrukturovaných rozhovorů s vybraným vzorkem respondentů, pozorování vybraných činností a doplňující dotazníkové šetření, které zobrazuje přístup všech účastníků vzdělávání této školy k participaci žáků. Výzkum byl zaměřen na klíčové faktory, které ovlivňují činnost žákovské samosprávy z pohledu žáků a pedagogů školy.

Zkoumaný soubor tvořili členové žákovské samosprávy, ředitel školy, žáci a pedagogové. Z výsledků šetření vyplynulo, že za klíčové faktory posilující činnost samosprávného orgánu je považován přístup ředitele školy a malé části pedagogického sboru, dílčí úspěchy činnosti a zájem o názory žáků, na kterých se shoduje převážná část žáků a pedagogů školy. Ze zjišťovaných pohledů těchto dotázaných skupin, však vyplývá další formulace klíčových faktorů, které odpovídají jejich prioritám vzhledem k věku a roli zastávající na škole. Za opačný ústřední faktor omezující aktivitu zastupitelského tělesa dotázaní respondenti z velké části považují malý zájem a aktivitu žáků, nedostatek času, neuspokojivé ocenění, podporující přístup pouze několika učitelů školy a malé zkušenosti.

U těchto činitelů se více méně shodují obě dotázané skupiny respondentů, a to ve větší míře než u faktorů pozitivně ovlivňujících činnost žákovské samosprávy.

Z dalších výstupů kvalitativního šetření vyplývá celkový obraz činnosti zastupitelského tělesa žáků a komplexní přístup k principům participace žáků všech účastníků vzdělávání na škole. Na základě všech těchto zjištění jsou předložena doporučení ke zlepšení prostředí pro efektivnější rozvoj participace žáků na škole a pro účinnější činnost zastupitelského tělesa na škole. Návrhy a náměty k případným změnám se nejvíce týkaly apelování na změnu postoje pedagogů školy, kdy je zapotřebí daleko větší jejich podpory a zájmu v této problematice. Dále se doporučení věnovala změně organizační stránky činnosti žákovské samosprávy s důrazem na nutné ustanovení role koordinátora činnosti zastupitelského tělesa z řad pedagogů. V neposlední řadě je třeba posílit zájem všech účastníků vzdělávání, a to je možné zvýšením motivace formou ocenění aktivního přístupu, tak jak bylo doporučeno.

Na závěr zdůrazňuji, že se nedomnívám, že by snad žáci měli diktovat, jak by škola měla fungovat. Ale jsem přesvědčena, že škola může profitovat ze spolupráce s žáky. Z tohoto důvodu je výhodné naslouchat jejich názorům, i když je to o čem hovoří, možné v danou chvíli vnímat jako banální nebo rozmar nespokojených žáků. Jejich názory má smysl se zabývat, ale pokud od nich chceme slyšet konstruktivní podněty k procesům vzdělávání, je zapotřebí jim poskytnout dostatečný prostor a podporu. Tato cesta bude pravděpodobně složitá a na počátku se pedagogové mohou setkat s kritikou své vlastní práce a s jistou náročností, která s tím souvisí. Po překonání této prvotní fáze budou zajisté snahy dospělých odměněny úspěchy v podobě aktivní participace žáků nejen na tomto procesu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BACÍK, F., KALOUS, J., SVOBODA, J. *Úvod do teorie a praxe školského managementu*. Praha: Karolinum, 1995.

Bílá kniha Evropské komise – *Nový podnět pro evropskou mládež*. Komise Evropských společenství. Praha: MŠMT, 2002.

BÍLEK, P., CHRŽOVÁ, J., ONDRÁČKOVÁ, J., ZOUBEK, V. *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol)*. Praha: Český helsinský výbor, 2002.

BRINDZA, J. - *Volný čas a sociálně patologické jevy mládeže*. Bratislava: Smena, 1984

BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000.

BŮŽEK, A. *Žákovská samospráva jako významný prostředek mravní a občanské výchovy*. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (ed.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999.

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 2002. ISBN 80-246-0139-7.

DUDOVÁ, A. *Vývoj pedagogiky volného času v Československu*. In: KAPLÁNEK, M. ed. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.

HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac s. r. o., 2004.

HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. 1. vyd. Praha: SVI PaedF UK Praha, 1996.

HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*. 1. vyd. Praha: Duha ve spolupráci s MŠMT, 2003.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.

FRONĚK, J., BUCVANOVÁ, E., KARAFIÁT, K. *Žákovský parlament na prvním stupni: pomocník pro koordinátora parlamentu*. 1. vyd. Praha: Gemini, 2013. ISBN 978-80-905293-9-7.

HAZLBAUER, T. *Žákovský parlament. I.: jak začít s parlamentem, aby brzy neskončil*. 1. vyd. Praha: Gemini, et al., 2012a. ISBN 978-80-905293-1-1.

HAZLBAUER, T. *Žákovský parlament. II.: jak vybrat zástupce a udělat z nich dobrý tým*. 1. vyd. V Praze: Gemini, et al., 2012b. ISBN 978-80-905293-2-8.

HAZLBAUER, T. *Žákovský parlament. III.: jak vést zasedání, aby nás to bavilo*. 1. vyd. V Praze: Gemini, et al., 2012c. ISBN 978-80-905293-3-5.

In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (ed.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999.

KANTOVÁ, A., KOSINA, J., TÝML, J. *Společenská škola: Žákovská samospráva, školní kluby a společná shromáždění na škole II. stupně*. V Praze: Dědictví Komenského. Časové otázky a rozpravy pedagogické; Sv. 51.; Č. 338. 1934.

KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M., *Participace – nejlepší způsob výchovy k demokracii*, 1. vyd.: Inc.- Pedagogium, 201. ISSN 1213-7499

KIYOSAKI, R. *Škola byznysu*. Praha: PRAGMA, 2001. ISBN 80-7205-941-6.

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994. 5. přepracované a doplněné vydání. ISBN 80-04-26059-4

KOVAŘÍK, J. a kol. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001. ISBN 80-7040-5317.

KOŽUCHOVÁ, A., HOFBAUER, B. *Parlamenty dětí a mládeže metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Duha ve spolupráci s MŠMT, 2002.

KŘÍŽOVÁ, I. A kol. *Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti občanské výchovy*. Praha: ÚIV, 2001. ISBN 80-211-0373-6.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. 1. svazek. Praha: Univerzita Karlova vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80- 86429-53-9.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NOVOTNÁ, J. *Participace v prostředí školy jako právo dítěte*. In Švec, V., KNOTOVÁ, D., PROKOP, J., (eds) *Výchova v kontextu sociálních proměn*. Sborník referátů z 12. Konference ČPdS. Brno: Konvoj, 2004.

OBDRŽÁLEK, Z., HORVÁTHOVÁ, K. *Organizácia a manažment školstva: terminologický a výkladový slovník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 2004. ISBN 8010000221.

OBST, O., PRÁŠILOVÁ, M. *Žakovská samospráva v české škole*. In. EGER, Ludvík. *Komunikace školy s veřejností*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2001. ISBN 80-7082-828-5.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

REDLICOVÁ, J. *Participace žáků na životě školy: staronové téma pedagogiky*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Studia Paedagogica. Brno: Masarykova univerzita, roč. 2006 b, ISSN 1211-6971.

STANĚK, A. *Výchova k občanství v současné škole: Profesní identita učitele výchovy k občanství*. Praha: EPOCH, 2009. ISBN 978-80-7425-082-8.

STANĚK, A. *Formy a prostředky rozvíjení aktivní participace*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, 2011.

STRAUSS, A. a CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-8583-46-0-X.

ŠTURMA, J. *Osm úrovní participace dětí jako jejich základního práva*. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové, 1999.

ŠTURMA, J. *Žakovská samospráva jako politikum*. In KLAPAL, V., PRÁŠILOVÁ, M. (eds.) *Aktuální problémy žakovské samosprávy. Sborník z pracovního semináře*. Olomouc: Katedra pedagogiky s celoškolskou působností PdF UP, 2002.

ŠKOLSKÝ ZÁKON č. 561 ze dne 24. září 2004 *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů*. In: *Sbírka zákonů ČR. Ročník 2004, částka 190*. Praha: Ministerstvo vnitra - tiskárna, 2004, s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.

Elektronické prameny a literatura

DÜRR, K. *The school: A democratic learning community: The All-European Study on Pupils' Participation in School*. Council of Europe, 2005. [Internet], revize [10. 3. 2016]. <http://www.edchreturkey-eu.coe.int/Source/Resources/Pack/School_democraticlearning_community_EN.pdf>

CHMELÍK, R. *Aspekty žákovské participace prostřednictvím zastupitelských těles na gymnáziích*. (Disertační práce) Olomouc: PedF Univerzita Palackého, 2013.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 [Internet], revize [28. 2. 2016]. <https://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_mladeze_na_období_2007_2013.pdf>

KAPLÁNEK, M. *Formy participace v pedagogice volného času*. České Budějovice, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. 2006 – 2010. [Internet], revize [7. 3. 2016]. <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc/studijni_materialy>

KAPLÁNEK, M. *Participace dětí a mládeže*. České Budějovice, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. 2006 – 2010. [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc/studijn-materialy>>

KAPLÁNEK, M. *Stupně participace*. České Budějovice, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. 2006 – 2010. [Internet], revize [8. 3. 2016]. <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc/studijni_materialy>.

OBCHODNÍ AKADEMIE, VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA CESTOVNÍHO RUCHU A JAZYKOVÁ, KARLOVY VARY. [Internet], revize [15. 3. 2016]. <<http://oakv.cz/obchodni-akademie/historie-skoly>>

Program mládež v akci [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://www.mladezvakci.cz/informace/o-programu/o-programu-mladey-v-akci>>

Smlouva o Ústavě pro Evropu. Úřední věstník Evropské Unie, 2004. ISSN 1725 – 5163 [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:CS:HTML>>

SOUKUP, P. (ed.) *Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-211-0609-3. [Internet], revize [6. 3. 2016]. <<http://www.uiv.cz/soubor/4352>>

VIDLÁKOVÁ, J., *Hlas žáků jako součást jejich participace na životě školy*. Brno, 2011, Disertační práce. [Internet], revize [3. 3. 2016]. <http://is.muni.cz/th/40185/ff_d/>

VIDLÁKOVÁ J., *Podoby žákovské participace*, Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007 [Internet], revize [6. 3. 2016]. <<https://www.rvp.cz/clanek/229/1675>>

Výchova k občanství ve školách v Evropě. Euridice. Praha: ÚIV, 2006. [Internet], revize [1. 3. 2016]. <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=28935&view=3711>>

Příspěvky z odborných pedagogických časopisů

BŮŽEK, A. 1999, podle E pedagogium 1/2011 [Internet], revize [12. 2. 2016]. <http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf>

DANIŠOVÁ, Z. *Môže umenie vypestovať dobrého občana? Aristotelov príspevok vo svetle teórie výchovy*. In *Pedagogická orientace* 2014, č. 3, s. 311 – 329. [Internet], revize [29. 2. 2016]. <<https://journals.muni.cz/pedor/article/view/1688>>

MAŇÁK, J. *Škola na cestě do nové doby*. In *Pedagogická orientace* 2014, č. 5, s. 804 – 810. [Internet], revize [26. 1. 2016]. <<https://journals.muni.cz/pedor/article/view/2435/2002>>

SCHWAN, 1981, podle E pedagogium 1/2011 [Internet], revize > [1. 3. 2016].

<http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf

ŠEĐOVÁ, K., SEDLÁČEK, M. *Žákovská participace jako předmět akčního výzkumu.*

In Studia pedagogica 2015, č. 2, s. 33 – 58. [Internet], revize [3. 3. 2016].

<<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1133>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – záznamy polostrukturovaných rozhovorů

Příloha č. 2 – záznamy z pozorování

Příloha č. 3 - otázky dotazníkového šetření a statistické zpracování odpovědí
dotázaných respondentů

